

AVARSKÉ VOJSKO POČAS OBLIEHANIA KONŠTANTÍNOPOLA

MARTIN HURBANIČ

HURBANIČ, M.: The Avars' army during the siege of Constantinople. *Vojenská história*, 3, 11, 2007, pp. 16–38, Bratislava.

The Avars' siege of Constantinople, including many Slavs, in 626 is the greatest incident of the history of Avars' Khagan. This short work is the first in Slovak historical writing concerning this incident in detail. In the published study, the author follows the travels and directions of the movement of the Avars' army towards the capital city of Byzantine Empire. He draws the attention to the structure of the Avar Army, its armaments, the tactics and the way of their fight, the location of the Avar military forces in front of the city walls and the protection of the Avar military camp. He works out the question of the number of Kaghhan's army, and supports the belief it to be at about 60-80 000 men. He provides a description and identification of individual siege weapons. A great deal of his attention is drawn to the ethnic structure of Kaghhan's army, the multitude of Avars, Slavs, Gepids, Turkish Bulgarians.

Military history. Byzantine Empire. Avars siege of Constantinople in 626.

I. 1. ROZMIESTNENIE VOJSKA

Útok na Konštantínopol roku 626 bol čo do logistiky, zúčastneného počtu vojakov i strategickej závažnosti, najväčšou vojenskou akciou Avarskeho kaganátu.¹ Presný začiatok ťaženia, ako aj trasu, ktorou sa Avari presúvali k byzantskej metropole, pramene neudávajú. Ťaženie začalo niekedy v jarných mesiacoch roku 626.² Z Panónie sa Avari mohli

1 Sumarizujúca literatúra k tomuto problému: MORDTMANN, A.: *Die Avaren und Perser vor Konstantinopel, Mitteilungen des Deutschen Exkursions-Klub in Konstantinopel* 5, 1903, s. 1-29; TEVJAŠOV, N.: *Osada Konstantinopolja avarami i slavjanami v 626 godu, Žurnal ministerstva narodnogo prosvěščenija*, 52, 1914, s. 229-235; SCHLUMBERGER, G.: *Le Siègle de Constantinople par le souverain ou khagan des Avars sous le règne de l'empereur Héraclius, au septième siècle*. In: *Récits de Byzance et Des Croisades*, Paris 1917, s. 1-10; BARIŠIČ, F.: *Avarsko-slovenska opsada Carigrada 626, Godišnjak balkanološkog instituta* 1, 1956, s. 279-294; tenže, *Le siège de Constantinople par les Avars et les Slaves, Byzantion*, 24, 1954, s. 371-395; STRATOS, A. N.: *The Avars' Attack on Byzantium in the Year 626*. In: *Polychordia. Festschrift Franz Dölger. Byzantinische Forschungen*, 2, 1967, s. 370-376; TSANGADAS, B. C. P.: *The Fortifications and Defense of Constantinople*. New York. East European Monographs no LXXI 1980, s. 80-106; HAVLÍKOVÁ, L.: *Obléhání Konstantinopole roku 626 ve světle byzantsko-íránských vztahů*. In: *Časopis Matice moravské*, 98, 1979, 1-2, s. 126-136; *Obsadata na Konstantinopol prez 626 g.* In: *Balgarska voenna istorija. Od antičnosta do vtorata četvrt na X. v.*, ed. D. Angelov, S. Kašev, B. Čolpanov, Sofia 1983, s. 119-125; POHL, W.: *Die Awaren. Ein Steppenvolk in Mitteleuropa 567 – 822*, München, 1988, s. 248-255; HOWARD-JOHNSTON, J. D.: *The Siege of Constantinople in 626*. In: *Constantinople and its Hinterland*. Papers from the Twenty-Seventh Spring Symposium of Byzantine Studies, Oxford, April 1993, ed. C. Mango and G. Dagron. Variorum 1995, s. 131-145.

2 Jarné mesiace boli tradičným obdobím, v ktorej začínali avarské ťaženia. Ich nevyhnutnou podmienkou bol,

presúvať trasami, ktoré viedli pozdĺž dolných tokov Moravy a Dunaja, odkiaľ sa dalo pokračovať južným smerom cez východné priesmyky Starej Planiny až k Adrianopolu (Edirne) a Konštantínopolu.

Do úvahy by pripadala aj preprava pozdĺž transbalkánskej cisárskej cesty, ktorá bola pokračovaním Vojenskej cesty (Via militaris) prechádzajúcej od brehov Severného mora cez údolie Rýna až k mestám Miláno, Veronu a Aquileia.³

Cisárska cesta viedla údolím Drávy, prekračujúc Sávu pri Sirmiu (Sremska Mitrovica) k Singidunu (Belehrad) a ďalším mestám dunajského limitu až po Ratiariu (Arčar), kde sa stáčala na juh údolím rieky Moravy k mestám Naissus (Niš) a Serdika (Sofia). Po prechode úzkym priesmykom v západnej časti Balkánu (Trajánova brána) sledovala cesta ľavý breh rieky Hebros (Marica) k Filipopolu (Plovdiv) a Adrianopolu, kde nabrala juhovýchodný smer k Marmanskému moru a po jeho pobreží ku Konštantínopolu.⁴

Pre nesmierny strategický význam patrila transbalkánska trasa medzi byzantské komunikačné priority. Bezpečnú premávku mali zaisťovať významné mestské centrá (Naissus, Serdika a Filippopolis a i.), ktoré boli navyše obklopené veľkým množstvom pevností.⁵ Aj z tohto dôvodu zostala Cisárska cesta až do začiatku vlády cisára Herakleia v byzantských rukách. Po veľkej ofenzíve, ktorá sa uskutočnila niekedy v rokoch 614 – 618, sa však Avarom podarilo v tomto priestore významným spôsobom oslabiť byzantské pozície. Nepriame svedectvo o dobytí Naissu a Serdiky dokladajú písomné pramene⁶ i archeologický materiál.⁷

Na druhej strane dunajská trasa bola viac otvorená a menej opevnená ako hornatý centrálny Balkán. Jej slabiny si od počiatku uvedomovali aj Avari, ktorí ju využívali pri svojich vpádoch na byzantské územia.⁸ Keďže väčšina fortifikácií dolnodunajského limitu bola v čase avarského ťaženia na Konštantínopol buď zničená, alebo z veľkej miery opustená, je pravdepodobnejšie, že Avari si zvolili túto trasu.

Ku Konštantínopolu sa teda ich vojsko presunulo pozdĺž Dunaja a potom južným smerom cez východné priesmyky Starej planiny.⁹ Jeho pohyby sledujú byzantské pramene až od

okrem iných faktorov, najmä nedostatok paše pre množstvo zvierat sprevádzajúcich nomádske kontingenty. Potrebu značného množstva potravy pre avarské kone označuje za nevýhodu aj *Maurikov Strategikon*. Pozri Mauricii *Strategicon* XI.2,66-67, ed. G. T. Dennis, Wien 1981.

- 3 K systému cestných komunikácií Balkánu pozri AVRAMEA, A.: *Land and Sea Communications, Fourth-Fifteenth Centuries*. In: *Economic History of Byzantium*, ed. A. Laiou Washington D. C. 2002, s. 57-90; takisto KODER, J.: *Das Lebensraum der Byzantiner*. Graz, Wien, Köln 1984, s. 66-68.
- 4 AVRAMEA, A.: *Land and Sea Communications*, s. 65.
- 5 K systému byzantskej obrany pozri IVANOV, S. A.: *Oborona Vizantii i geografija „varvarskich“ vtorženij čerez Dunaj v pervoj polovine VI v.*, *Vizantijskij vremennik*, 44, 1983, s. 27-47; tenže, *Oborona balkanskich provincij Vizantii i proniknovenie „varvarov“ na Balkany v pervoj polovine VI v.*, *Vizantijskij vremennik* 45, 1984, s. 35-53.
- 6 *Miracula sancti Demetrii* (ďalej MSD) II, 2, 200, ed. P. Lemerle, *Les plus anciens recueils des miracles de Saint Démétrius et la pénétration des Slaves dans les Balkans I*, Paris 1979.
- 7 POPOVIĆ, V.: *Les témoins archéologiques des invasions avaro-slaves dans l'Illyricum byzantin*, *Mélanges de l'École Française de Rome* 87, 1975, s. 445-504, pozri najmä s. 493-504; tenže: *Aux origines de la slavisation des Balkans: la constitution des premières slavies macédoniennes vers la fin du VI-e siècle*, *Comptes rendus de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, 8, 1980, s. 247-248. V. Popović kladie dobytie Naissu podľa numizmatických nálezov do rokov 614/615. Na rozdiel od Naissu bolo spustošenie Serdiky iba dočasné. Pozri DANČEVA-VASSILEVA, A.: *Demografski i etnički promeni v Serdika i nejnata oblast prez IV – VII v.* In: *Tangra. Sbornik v čest na 70-godišnata na akad. Vasil Gjuzelev*, Sofia 2006, s. 497-498.
- 8 WHITBY, M.: *The Emperor Maurice and His Historian: Theophylact Simocatta on Persian and Balkan Warfare*. Oxford 1988, s. 171.
- 9 K systému opevnení dolnodunajského limesu: BIERNACKA-LUBAŃSKA, M.: *The Roman and Early-Byzantine Fortifications of Lower Moesia and Northern Thrace*. Wrocław, 1982. V tejto súvislosti tiež HODDINOTT, R. F.: *Bulgaria in Antiquity*, New York 1975, s. 237-268. Rozrušenie tohto obranného systému bolo postupným

príchodu do oblasti Adrianopola. Kagan sa do jeho blízkosti mohol dostať niekedy v priebehu, najneskôr však do konca júna roku 626. Avari sa usadili v blízkosti mesta, avšak prameň nehovoria nič o jeho prípadnom obliehaní. Kagan sa v okolí Adrianopola zdržal približne mesiac. Tento čas bol vyplnený logistikou, zbieraním zásob, organizovaním trénu a dopravy drevených súčastí potrebných na konštrukciu obliehacích strojov.¹⁰

Ešte pred príchodom hlavných síl kagana sa k byzantskej metropole priblížili perzské oddiely pod vedením generála Šahrvaraza. Táto skúsená a bojmi zocelená armáda sa objavila na ázijskej strane Bospora najneskôr do polovice júna 626.¹¹ Peržania sa zrejme utáborili v priestore vymedzenom mestami Chalkedon a Chrysopolis¹² až ku Kekonionu (Banikioi).¹³

Prienik Šahrvaraza k bezprostrednému okoliu hlavného mesta mal bezpochyby prinútiť cisára Herakleia, aby zanechal svoje ofenzívne plány v prebiehajúcej vojne s Perziou. Niektoré indície pritom naznačujú, že Peržania i Avari svoje pohyby navzájom koordinovali podľa vopred dohodnutého plánu.¹⁴

Počas tejto doby sa kagan neúspešne pokúsil vyjednávať s regentskou radou, ktorá zastupovala cisára Herakleia v jeho neprítomnosti.¹⁵ Svoj tlak uplatňoval tradičnými prostriedkami – vyslaním predsunutých rýchlych jazdeckých oddielov, ktoré šíрили teror a paniku v tráckom zázemí byzantskej metropoly.¹⁶ Avarský predvoj prinútil zvyšné byzantské oddiely stiahnuť sa z pásma Dlhých hradieb,¹⁷ ktoré chránili bezprostredné zázemie Konštantí-

procesom so štyrmi hlavnými etapami avarských a slovanských nájzdov datovaných do obdobia rokov 576 – 586, 593 – 598, 602 – 604 a 614 – 626. V tejto súvislosti pozri: MADGEARU, A.: *The Province of Scythia and the Avaro-Slavic Invasion (576 – 626)*, *Balkan Studies*, 37, 1996, 1, s. 35-61; tenže: *The Downfall of the Lower Danubian Late Roman Frontier*, *Revue Roumaine d'Histoire*, 36, 1997, 3-4, s. 315-336; tenže: *The End of Town-Life in Scythia Minor*, *Oxford Journal of Archaeology* 20, 2001, 2, s. 207-217. Pozri tiež POULTER, A.: *The End of Scythia Minor: The Archeological Evidence*. In: *Byzantium and the Classical Tradition*, ed. M. Mullett and R. Scott, Birmingham 1981, s. 198-204.

10 HOWARD-JOHNSTON, J.: *Siege*, s. 137.

11 STRATOS, A. N.: *Byzantium in the Seventh Century I*, Amsterdam 1968, s. 176; HOWARD-JOHNSTON, J.: *Siege*, s. 132-133; TSANGADAS, B.: *Fortifications*, s. 258, pozn. 147.

12 Chalkedon sa nachádzal na mieste dnešného tureckého Kadıköy, na ázijskom brehu Bospora. Lokalizácia Chrysopola zodpovedá dnešnému istanbulskému Üsküdaru. K obom mestám JANIN, R.: *Constantinople byzantine. Développement urbain et répertoire topographique*. Paris 1964, s. 493-495.

13 MORDTMANN, A.: *Avaren*, s. 13.

14 V tejto súvislosti pozri najmä STRATOS, A.: *Byzantium*, s. 374-375; SZÁDECZKY-KARDOSS, S.: *Persisch-Awarische Beziehungen und Zusammenwirken vor und während der Belagerung von Byzanz im Jahre 626*. In: *Kontakte zwischen Iran, Byzanz und der Steppe in 6.-7. Jh*, hrgs. Cs. Bálint. (=Varia Archaeologica Hungarica IX) Budapest 2000, s. 313-312. Podľa iných však išlo o púhe dodatočné skoordiovanie samostatných operácií Peržanov a Avarov, z ktorých každá sledovala spočiatku rozdielne vojensko-taktické ciele. Pozri HOWARD-JOHNSTON, J.: *Siege*, s. 133.

15 *Chronicon paschale*, ed. L. Dindorf, *Corpus scriptorum historiae Byzantinae*, Bonn, 1832, s. 718,4 – 719,4. K týmto jednaniam pozri najmä SPECK, P.: *Die Interpretation des Bellum Avaricum und der Kater Meclenpš*. In: *Poikila byzantina* 6, Bonn 1987, s. 371-402.

16 *Chronicon paschale*, s. 717. Vysielanie predsunutých rýchlych jazdných oddielov patrilo k tradičným spôsobom avarskej vojenskej taktiky. Pozri THEOFYLAKTOS SIMOKATTES, *Historiae* VI.4,6, ed. C. de Boor, *Theophylacti Simocattae historiae*, Leipzig 1887; MSD II, 2, 198 – 199. V tejto súvislosti tiež McCOTTER, S. E. J.: *The Strategy and Tactic of Siege Warfare in the Early Byzantine Period: from Constantine to Heraclius*. Ph.D. diss. Queen's University, Belfast 1996, s. 208.

17 Severovýchodný okraj tohto 45-kilometrového obranného pásu sa nachádzal 65 kilometrov západne od dnešného Istanbulu a tiahol sa od pobrežia Čierneho mora juhovýchodným smerom k Marmanskému moru. Úloha tejto fortifikácie spočívala v ochrane úrodného tráckeho predpolia a bohatých predmestí Konštantínopolu. PROKOPIOS, *De aedificis* IV, 9, 3-4, ed. G. Wirth, Leipzig 1964. K datovaniu výstavby Veľkej hradby pozri: WHITBY, M.: *The Long Walls of Constantinople*, *Byzantion* 55, 1985, s. 560-583. Sumárne k štruktúre a systému obrany Dlhých hradieb pozri CROW, J. G.: *The Long Walls of Thrace*. In: *Constantinople and its Hinterland*. Papers from the Twenty-Seventh Spring Symposium of Byzantine Studies, Oxford, April 1993, ed. C. Mango and G. Dagron, *Variorum* 1995, s. 109-124.

nopola. Byzantská jazda sa uchýlila pod ochranu mestských hradieb, a s ňou aj početné zástupy obyvateľstva z predmestí.¹⁸ Avari sa utáborili na predmestí pri Melantias, vzdialenom osemnásť alebo devätnásť rímskych míľ od mesta na trase Via Egnatia.¹⁹ Z času na čas podnikali predsunuté oddiely výpady až k bezprostrednému okoliu mesta, kde sa snažili zabráňovať obyvateľom v žatevných prácach.²⁰ Približne tisícka avarských jazdcov sa premiestnila ku konštantínopolskému predmestiu Sykae (dnes istanbulska časť Galata).²¹ V jednej z najužších častí Bosporu Avari dali vedieť o svojej prítomnosti Peržanom prostredníctvom svetelných signálov.²²

29. júla dorazili ku Konštantínopolu hlavné sily Avarov, ktoré sa ešte v ten istý deň predviedli v plnej sile obrancom byzantskej metropoly.²³ Avari sa utáborili po celej dĺžke suchozemských theodosiánskych hradieb, teda v priestore dlhom zhruba 5,7 km.²⁴

Hoci byzantské pramene – menovite *Strategikon Maurikia*²⁵ – výslovne konštatujú, že Avari (podobne ako iní nomádi) nezvyknú táboriť pod ochranou opevnení alebo zákopmi, indície svedčia skôr o opaku tohto tvrdenia. Súdobý prameň (*Chronicon paschale*) potvrdzuje existenciu valu pozdĺž avarského tábora. Rovnako tak je preukázaná aj existencia palisády, ktorá mala obliehajúcich chrániť pred potenciálnymi výpadmi z mesta.²⁶ Ako ochrana pred možnými protiútokmi sa v inom súdobom prameni (homília pripísaná Theodorovi Synkellovi) spomínajú takzvané tribolia.²⁷ Mohlo ísť buď o železných „ježkov“ s vyčnievajúcimi ostňami, ktoré mali zastaviť protiútoky jazdy, alebo o drevené bariéry v tvare trojnožiek, ktorých funkcia spočívala v ochrane pred valiacimi sa ťažkými objektmi vysielanými obrancami z hradieb.²⁸ Rétoricky ladený kontext prameňa neumožňuje jednoznačné závery. Vzhľadom na to, že tribolia sa spomínajú v súvislosti s pálením drevených avarských obliehacích zariadení po skončení obliehania, do úvahy prichádza aj druhá zo spomenutých možností.

Inú formu ochrany avarského tábora predstavovala vozová hradba.²⁹ Spontánne použitie vozov v kruhovej formácii počas náhleho útoku spomína u Avarov už byzantský historik Theofylaktos Simokattes pri opise byzantsko-avarsko-slovanských stretov na dolnom

18 *Chronicon paschale*, s. 717,2-10.

19 HOWARD-JOHNSTON, J.: *Siege*, s. 138.

20 *Chronicon paschale*, s. 717,11-22.

21 Tamže, s. 717,22 – 718,2.

22 *Chronicon paschale*, s. 718,2-4; THEODOROS SYNKELLOS, *De obsidione Constantinopolis*, ed. L. Sternbach, *Analecta Avarica. Rozprawy akademii umiejtnosci. Wydział filologiczny. Serya II. Tom XV. Cracoviae 1900*, s. 304,31-35.

23 *Chronicon paschale*, s. 719,4-7; THEODOROS SYNKELLOS, *De obsidione Constantinopolis*, s. 305,21-28.

24 HOWARD-JOHNSTON, J.: *Siege*, s. 139.

25 Mauricii *Strategikon*, XI.2, s. 362. Pozri tiež McCOTTER, S.: *Strategy*, s. 207.

26 *Chronicon paschale*, 725,2; 725,4; 725,1.

27 THEODOROS SYNKELLOS, *De obsidione Constantinopolis*, s. 312,12.

28 V skúmanom období patrili železní ježkovia k štandardnej výbave byzantskej armády. Pozri Mauricii *Strategikon*, IV.3.35-36; XII.B.6,6-8. O druhom type tribolii sa zmiňuje byzantský vojenský manuál z 10. storočia. Pozri ANONYMUS BYZANTINUS, *Parangelmata poliorcetica* II,5, ed. D. F. Sullivan, *Siegecraft. Two Tenth-Century Instructional Manuals by „Heron of Byzantium“*, (= *Dumbarton Oaks Studies* 36), Washington D. C., 2000; porovnaj tiež komentár na s. 160.

29 Už rímsky autor Flavius Vegetius vo svojej vojenskej príručke (koniec 4. storočia) hovorí o tom, že všetci barbari používajú vozy v kruhovej formácii. Pozri VEGETIUS, *Epitome rei militaris* III.10, latinský text www.theatinlibrary.com/vegetius.html. Ammianus Marcellinus sa zasa zmiňuje o použití vozovej hradby zo strany nomádskych Alanov, ktorých neskôr Avari využili ako prostredníkov pri svojich prvých kontaktoch s Byzanciou. Pozri AMMIANUS MARCELLINUS, XXXI.2.18, ed. J. Češka, *Ammianus Marcellinus, Dějiny Římské říše za soumraku antiky*. Praha 2002. V tejto súvislosti pozri tiež: McCOTTER, S.: *Strategy*, s. 207-208.

Dunaji počas vlády cisára Maurikia (582 – 602). Podľa Simokattu tento zvyk praktizovali nielen Avari,³⁰ ale aj dolnodunajskí Slovania.³¹ Aj počas obliehania Konštantínopola tvorili vozy súčasť výbavy avarského vojska,³² z čoho možno predpokladať ich využitie v systéme obrany tábora. Je tiež možné, že Avari a pridružené etniká mali viacero táborov s veľkým množstvom jazdeckých hliadok, ktoré posilňovali blokádu mesta.³³

Elitná časť avarského vojska sa rozložila v údolí medzi šiestym a siedmym pahorkom mesta, cez ktoré pretekala riečka Lykos. V byzantských prameňoch sa táto časť suchozemských theodosiánskych hradieb označovala ako Mesoteichion (stredný úsek hradieb).³⁴ Svoj hlavný nápor Avari sústredili v zhruba kilometrovom úseku Mesoteichia vymedzenom bránami Polyandrión³⁵ a Pempton.³⁶ Rozmiestnenie hlavných avarských síl nebolo náhodné, pretože tento úsek predstavoval achilovú pätu obrany Konštantínopola. Zmienené riečište si totiž v tomto mieste vyžiadalo zníženie línie hradieb pre klesajúci a opätovne stúpajúci terén, v dôsledku čoho sa obrancovia mesta ocitli pod úrovňou obliehajúcich.³⁷ Z protihľých pahorkov mal avarský kagan navyše dostatočný prehľad na dianie po celej dĺžke hradieb, vrátane strategického zálivu Zlatého rohu.³⁸ Centrálna časť tohto úseku opevnenia (brána sv. Romana³⁹) navyše predstavovala akýsi symbolický kľúč od mesta. Jej prípadné obsadenie ponúkalo protivníkovi hlavnú ulicu, po ktorej sa mohol po chrbte prvých šiestich pahorkov Konštantínopola bez problémov zmocniť centrálnej časti mesta.⁴⁰

II. ŠTRUKTÚRA AVARSKÉHO VOJSKA

Termín avarské vojsko v širšom význame vzťahujeme na všetky oddiely pod vedením kagana.⁴¹ V užšom zmysle pod ním chápeme vojenské kontingenty Avarov rozpoznateľné podľa typu výzbroje, spôsobu odievania a úpravy zovňajšku.

Celková organizácia vojska počas výpravy proti Konštantínopolu vychádzala akiste z tradičných nomádskych schém, kde najmenej časti predstavovali skupiny od 5 – 10 mužov

30 THEOFYLAKTOS SIMOKATTES, *Historiae* VII.11.7. Podľa Simokattu Avari postavili improvizovanú vozovú hradbu pred mestom Singidunum ako ochranu pred útokom byzantských oddielov, ktoré sa plavili po Dunaji.

31 Počas plienenia byzantských provincií sa skupina asi 600 Slovanov stretla v boji s byzantskými oddielmi. Počas tohto útoku Slovania spojili vozy naložené korisťou do kruhovej formácie, za ktorú umiestnili svoje ženy a deti. Pozri: THEOFYLAKTOS SIMOKATTES, *Historiae*, VII.2,2-7.

32 THEODOROS SYNKELLOS, *De obsidione Constantinopolis*, s. 306,17; 312,33.

33 McCOTTER, S.: *Strategy*, s. 210.

34 Išlo o priestor, ktorý vymedzovali brány Rhegium a Pempton.

35 V systéme suchozemských fortifikácií Konštantínopola (theodosiánskych hradieb) sa striedali civilné s vojenskými bránami. Názov Pempton sa používal na označenie piatej vojenskej brány, ktorá zvykne byť najnovšie lokalizovaná do údolia rieky Lykos, severne od brány sv. Romana. (TSANGADAS, B.: *Fortifications*, s. 90- 91.

36 Brána v centrálnej časti hradieb (dnešná Yeni Mevlevihane Kapısı), lokalizovaná južne od brány sv. Romana, blízko vrcholku siedmeho pahorku, stotožnená so štvrtou vojenskou bránou. TSANGADAS, B.: *Fortifications*, s. 90-91.

37 Tamže, s. 19.

38 HOWARD-JOHNSTON, J. D.: *Siege*, s. 139.

39 Známa pod dnešným názvom Topkapı. K lokalizácii pozri JANIN, R.: *Constantinople*, s. 280.

40 MORDTMANN, A.: *Avaren*, s. 15.

41 HURBANIČ, M.: *Obliehanie Konštantínopola roku 626 v byzantskej historiografii I*. História a legenda avarského útoku na Konštantínopol roku 626 v Chronografii Theofana Homologéta, Byzantinoslovaca I, 2006, s. 53. Termín Avari sa v písomných prameňoch mohol podľa W. Pohla vzťahovať na rôzne skupiny obyvateľstva: 1) podľa kultúrnych kritérií sa pod ním chápali osoby spojené tradíciou a spôsobom odievania; 2) v politickom zmysle všetci príslušníci kaganátu; 3) v sociálnom zasa najvyššia kasta nomádskej jazdeckej elity. Pozri POHL, W.: *Avaren*, s. 216.

a najväčšiu tumeny, oddiely po 10 000 bojovníkoch.⁴² Význam a dôležitosť jednotlivých segmentov boli odstupňované na základe politických a sociálnych pomerov v kaganáte.⁴³ Najvyššie z tohto pohľadu stáli klany a kmene, ktoré boli v príbuzenskom vzťahu k osobe kagana a jeho najbližšiemu okoliu. O niečo nižšie stáli nomádske skupiny, ktoré sa v priebehu existencie kaganátu dobrovoľne pripojili k Avarom.⁴⁴ Tieto zoskupenia mali podľa názoru zainteresovaných štátov pomocných oddielov na rozdiel od tretej kategórie tzv. „podrobených etník“, medzi ktoré je radená najmä časť Slovanov, ako aj zvyšky Gepidov a Longobardov, ktorí zostali v Panónii po roku 568.⁴⁵

AVARSKÉ VOJSKO POČAS OBLIEHANIA KONŠTANTÍNOPOLA

Podobne, ako pri predchádzajúcich výpravách, aj tentoraz tvorila hlavnú údernú silu kagana opancierovaná jazda. Podľa druhu výzbroje a panciera sa táto zložka radí k stredoázijsko-perzskému typu.⁴⁶ Na základe materiálnej výbavy hrobov neboli avarskí ťažkooodenci homogénnou, ale vnútorne segmentovanou skupinou členenou podľa hodností.⁴⁷

Z písomných prameňov blízkych obliehaniu z roku 626 existenciu takejto opancierovanej jazdy potvrdzujú *Miracula Sancti Demetrii* (ďalej MSD), a to počas spojeného avarsko-slovanského útoku na Solún datovaného do roku 618.⁴⁸ Predvoj, ktorý avarský kagan poslal tajne proti mestu, charakterizuje autor textu ako „vybranú jazdu pokrytú železom“.⁴⁹ Existenciu ochranného panciera u Avarov potvrdzuje aj Maurikiov *Strategikon*. Jeho zostavovateľ použil pri opise avarskej výzbroje termín *zaba*, teda pojem, ktorý sa v byzantských prameňoch objavuje v relatívne krátkom období medzi 6. a 7. storočím.⁵⁰ Ide o slovo, ktoré do Byzancie preniklo z Perzie; *zaba* označovala krúžkové brnenie perzskej ťažkej jazdy.⁵¹ V prípade Avarov existenciu zvyškových čiastočiek krúžkového panciera potvrdzujú sporadické nálezy, ktoré boli nájdené v ženských a detských hrobách najmä z mladšieho obdobia kaganátu.⁵²

42 SZENTPÉTERI, J.: *Archäologische Studien zur Schicht der Waffenträger des Awentums im Karpatenbecken II*, *Acta Archaeologica Scientarium Hungaricae*, 46, 1994, s. 232.

43 K tomuto problému pozri PRITSACK, O.: *Stammesnamen und Titulaturen der Altaischen Völker*. *Ural-altaische Jahrbücher*, 24, 1952, s. 52-53.

44 GÖCKENJAN, H.: *Die Landnahme der Awaren aus historischer Sicht*. In: *Ausgewählte Probleme europäischer Landnahmen des Früh- und Hochmittelalters*. Methodische Grundlagendiskussion im Grenzbereich zwischen Archäologie und Geschichte. *Vorträge und Forschungen* 41, 1993, s. 298.

45 SZENTPÉTERI, J.: *Archäologische Studien II*, s. 248-249.

46 BÓNA, I.: *Die Geschichte der Awaren im Lichte der archäologischen Quellen*. *Settimana di studio del Centro Italiano*, 35, 1988, s. 451. Pozri tiež HUSÁR, M.: *Ikonografické doklady jazdcov s kopijami a oštepami z územia avarskeho kaganátu*. In: *Studia historica Nitrensia* 12, 2005, s. 38.

47 SZENTPÉTERI, J.: *Archäologische Studien zur Schicht der Waffenträger des Awentums im Karpatenbecken I*, *Acta Archaeologica Scientarium Hungaricae*, 45, 1993, s. 209.

48 K datovaniu pozri BARIŠIĆ, F.: *Čuda Dimitrija Solunskog kao istoriski izvor*. Beograd 1953, s. 100; DITTEN, H.: *Zur Bedeutung der Einwanderung der Slawen*. In: *Byzanz im 7. Jahrhundert*. Untersuchungen zur Herausbildung des Feudalismus, ed. F. Winkelmann, H. Kopstein, H. Ditten, Berlin, 1978, s. 98; LEMERLE, P.: *Les plus anciens recueils des Miracles de Saint Démétrius et la pénétration des Slaves dans les Balkans*. T. II: *Commentaire*. Paris 1981, s. 91-94, 99-103; CURTA, F.: *Making of the Slavs*. History and Archaeology of the Lower Danube Region, c. 500 – 700, Cambridge 2001, s. 108.

49 MSD II, 2, 198.

50 KOLIAS, T. G.: *Byzantinische Waffen*. Wien 1988, s. 37.

51 *Tamže*, s. 38. K výzbroju tejto zložky perzskej armády pozri: BIVAR, A. D. H.: *Cavalry Equipment and Tactics on the Euphrates Frontier*. *Dumbarton Oaks Papers*, 26, 1972, s. 273 a ďalej.

52 Pozri SZENTPÉTERI, J.: *Archäologische Studien I*, s. 208; ZÁBOJNÍK, J.: *Slovensko a avarský kaganát*. Bratislava 2004, s. 47; tiež: BÓNA, I.: *Studien zum frühawarischen Reitergrab von Szegvár*. In: *Acta Archaeologica Scientarium Hungaricae*, 32, 1980, s. 42-46.

Avarských jazdných ťažkoodencov chránil pancier krúžkového, resp. lamelového typu.⁵³ Pre náročnosť výroby i cenu sa z neho zachovali iba symbolické čiastočky.⁵⁴ Avarský pancier – nielen jazdcov, ale aj ich koní – sa neskôr stal súčasťou výbavy byzantských a perzských armád.⁵⁵ O výzbroji avarskej ťažkej jazdy podáva najlepšie svedectvo Maurikiov *Strategikon*:

[Avari] sú vyzbrojení pancierom, (hoplizontai de zabais) mečom, lukom a kopijou, kvôli čomu si veľké množstvo z nich berie do boja dve zbrane, takže na chrbte nesú kopiju a v rukách držia luk, a oboje používajú podľa potreby. Nielen oni nosia zbrane, aj kone najprednejších sú na prednej časti chránené železom alebo plstou. Sú dobre cvičení v strelbe z luku na koni.⁵⁶

Z textu jednoznačne vyplýva, že jeho autor mal pod avarským vojskom primárne na mysli ťažkú jazdu, čo nepriamo potvrdzuje jej dôležitosť v štruktúre ozbrojených síl kaganátu.

Počas útoku z roku 626 to bola zrejme táto elitná časť, ktorá v prvý deň obliehania (29. júla) najviac upútala konštantínopolské obyvateľstvo svojou demonštrатívnou prehliadkou sily. Podľa homílie Theodora Synkella boli „všetci odetí do pancierov, hlavy mali pokryté prilbicami, nesúc rôzne bojové zbrane“⁵⁷. K takýmto zbraniam – ako už konštatuje aj autor *Strategikonu* – patrila kopija/oštep,⁵⁸ meč⁵⁹ a najmä kompozitný reflexný luk vyhotovený z viacerých materiálov, predovšetkým rôznych druhov dreva, parohoviny, zvieracích šliach a rôznych lepidiel.⁶⁰

Ťažká jazda sa nachádzala počas obliehania v bezprostrednom okolí kagana. Táto skupina mohla predstavovať kaganovu osobnú gardu, doplnenú ďalšími elitnými oddielmi. Počas ôsmeho dňa obliehania (utorok 5. augusta) sa uvádza, že kagan odcváľal „so všetkými vybranými jazdcami pokrytými pancierom“, a ukázal sa perzským oddielom stojacim na druhej strane Bosporu.⁶¹ Títo „pancier nosiaci jazdci“ sa pohybovali v okolí avarského vodcu aj počas záverečného dňa obliehania.⁶²

53 ZÁBOJNÍK, J.: *Slovensko a avarský kaganát*, s. 45. Niektoré takéto panciere vážili až 10 kg a skladali sa z až 3 000 malých plátok. Pozri: SZYMAŃSKI, W. – DĄBROWSKA, E.: *Awarzy – Węgrzy*, Wrocław 1979, s. 85.

54 Podľa výbavy hrobov je zrejme, že Avari neboli pochovávaní v úplnej vojenskej výzbroji. Pozri SZENTPÉTERI, J.: *Archäologische Studien I*, s. 206; POHL, W.: *Awaren*, s. 173. Najznámejší ikonografický doklad jazdného ťažkoodenca dokladá krčah z depotu v Nagyszentmiklós/Sinnicolau Mare. Jazdec má s najväčšou pravdepodobnosťou na sebe brnenie krúžkového typu a chrániče predlaktia a náholenníkov. Sumárne k nálezu pozri LÁSZLÓ, G. – RÁCZ, I.: *Der Goldschatz von Nagyszentmiklós*. Budapest-Wien-München 1977; tiež HUSÁR, M.: *Ikonografické doklady jazdcov*, s. 30-31.

55 HALDON, J. F.: *Some Aspects of Byzantine Military Technology from the Sixth to the Tenth Centuries*, *Byzantine and Modern Greek Studies* 1, 1975, s. 15 a 22.

56 *Mauricii Strategicon*, XI.2,24-30.

57 THEODOROS SYNKELLOS, *De obsidione Constantinopolis*, s. 305, 23-24.

58 K jednotlivým nálezom pozri SZENTPÉTERI, J.: *Archäologische Studien I*, s. 186-192. Sumárne k typológii bodných zbraní kaganátu ZÁBOJNÍK, J.: *Slovensko a avarský kaganát*, s. 49.

59 K jednotlivým nálezom SZENTPÉTERI, J.: *Archäologische Studien I*, s. 176-186; k typológii mečov ZÁBOJNÍK, J.: *Slovensko a avarský kaganát*, s. 47.

60 Oproti bežnému luku s dostrelom okolo 80 m mohol reflexný luk zasiahnuť svoj cieľ až na vzdialenosť 400 m. Pozri KOVAČEVIĆ, J.: *Avarski kaganat*, Beograd 1977, s. 116. S pomocou strmeňa mohol jazdec v prudkom cvale vystreliť dopredu alebo dozadu až 20 šípov za minútu. POHL, W.: *Awaren*, s. 170. Sumárne k jednotlivým nálezom SZENTPÉTERI, J.: *Archäologische Studien I*, s. 196-205; k využitiu reflexného luku pozri: BRACHER, A.: *Der Reflexbogen als Beispiel gentiler Bewaffnung*. In: *Typen der Ethnogenese unter besonderer Berücksichtigung der Bayern I. Berichte des Symposiums der Kommission für Frühmittelalterforschung*, 27. bis 30. Oktober 1986 Stift, Zwettl, Niederösterreich, ed. H. Wolfram – W. Pohl (= *Denkschriften der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, phil.-hist. Klasse*, 201), Wien 1990, s. 137-146; k technológii výroby a spôsobu strelby KOSDI, Š.: *Výbava lukostrelca v nálezoch pohrebísk obdobia Avarského kaganátu na území Slovenska*. In: *Studia historica Nitrensia* 7, 1998, s. 11-33.

61 THEODOROS SYNKELLOS: *De obsidione Constantinopolis*, 308,16-17.

62 Tamže, s. 312,3.

Z dôvodu celkových nákladov na výzbroj nepredstavovali elitní jazdní ťažkoodenci najpočetnejšiu zložku avarského vojska. Väčšina jazdných oddielov kaganátu sa preto skôr skladala z ľahkej jazdy, ktorej príslušníci pochádzali z menej majetnejších vrstiev. Jej výzbroj pozostávala z vyššie menovaných komponentov, resp. len niektorých z nich.⁶³

II. 2. SLOVANIA

Podľa primárnych i neskorších prameňov sa zdá, že Slovania tvorili najpočetnejšiu časť kaganovho vojska. Slovanské oddiely patrili k pomocným zložkám, ktorým boli podľa zaužívaných zvyklostí nomádskeho spôsobu boja pridelené tie najnáročnejšie a najnebezpečnejšie úlohy. Časť z nich tvorila prvú líniu hlavného avarského náporu v strednej časti theodosiánskych hradieb.⁶⁴ Ďalšie (podľa prameňov výlučne slovanské) oddiely boli rozostavené na zvyšných úsekoch suchozemských hradieb mesta.⁶⁵ Okrem toho iná početná časť Slovanov viedla námorné operácie v zálive Zlatého rohu.

II. 2. 1. VONKAJŠÍ ALEBO VNÚTORNÍ SLOVANIA?

Súdobé pramene k obliehaniu nehovoria nič o proveniencii Slovanov, ani o ich politickom štatúte. Z neskorších prameňov sa istá výpovedná hodnota pripisuje kronikám Theofana Homologeta (*Confessor*) a patriarchu Nikefora. Podľa prvej z nich perzský kráľ Chosroes poslal generála Šahrvaraza ku Konštantínopolu, „aby dohodol spojenectvo Hunov zo Západu (ktorých nazývajú Avarmi) s Bulharmi, Slovanmi a Gepídmi, aby postúpili proti mestu a obľáhli ho“.⁶⁶ Theofanes použil na vyjadrenie vzťahu spojenectva termín *symfōnēsas* (z gr. symfōneō, súzvučím, súhlasom potvrdzujem). Túto zmienku niektorí považujú za doklad diferencovaných vzťahov v avarskom kaganáte a príľahlých oblastiach – v opačnom prípade by totiž Peržanom stačilo dohodnúť spojenectvo priamo s avarským kaganom.⁶⁷

V druhej z oboch menovaných kroník – Breviariu patriarchu Nikefora z 9. storočia sa spomína množstvo Slovanov, ktorých Avari „využili v spoločnom boji“.⁶⁸ Niektorí však termín *symmachia*, použitý Nikeforom, neprekladajú ako „spoločný boj“, ale ako spojenectvo, pričom celú frázu interpretujú v zmysle rovnocenného vzťahu Avarov a Slovanov.⁶⁹

Podľa väčšiny bádateľov sa však útoku na Konštantínopol mali zúčastniť dve kategórie Slovanov: 1) vnútorní, pochádzajúci priamo z kaganátu, 2) vonkajší so štatútom spojencov avarského kagana.⁷⁰

Horeuvedené izolované zmienky sporného charakteru nemôžu náležite charakterizovať

63 BÓNA, I.: *Geschichte der Awaren*, s. 451; tiež POHL, W.: *Awaren*, s. 173.

64 *Chronicon paschale* s. 719,12-14.

65 Tamže, 719,11-12.

66 THEOFANES CONFESSOR, *Chronografia*, ed. C. de Boor, *Theophanis chronographia*, vol. 1. Leipzig, 1883 s. 315,8-11.

67 LITAVRIN, G. G.: *Feofan Ispovednik*. In: *Svod drevnejšich pismennyh izvestij o slavjanach II (VII – IX vv.)*, ed. S. A. Ivanov, G. G. Litavrin, V. K. Ronin, Moskva, 1995, s. 310.

68 NIKEFOROS, *Breviarium* (V) c. 13,20, ed. C. Mango, *Nikephoros Patriarch of Constantinople, Short History. Text, Translation, and Commentary*, Washington D. C., 1990.

69 LITAVRIN, G. G.: *Patriarch Nikifor*. In: *Svod drevnejšich pismennyh izvestij o slavjanach II (VII – IX vv.)*, ed. S. A. Ivanov, G. G. Litavrin, V. K. Ronin, Moskva, 1995, s. 236.

70 STANOJEVIĆ, S.: *Vizantija i Srbi II*. Novi Sad 1906, s. 24. Podľa S. Stanojevića sa obliehania zúčastnili od Avarov nezávislí Slovania, ktorí ku Konštantínopolu priplávali na monoxyloch z dolného toku Dunaja po Čiernom mori. Bádateľ v tejto súvislosti však nevyklučuje ani účasť podrobených Slovanov z Panónie.

zložitosť avarsko-slovanských vzťahov počas obliehania Konštantínopola. Čo sa proveniencie Slovanov týka, do úvahy v spomínanom období prichádzajú prinajmenšom tri, resp. štyri oblasti. Na prvom mieste je treba spomenúť územie Panónie, na ktorom sa rozkladalo centrum avarského kaganátu. Ak zainteresovaní bádatelia interpretujú pramenné zmienky naznačujúce podriadenosť Slovanov voči Avarom, majú (čo sa pôvodu týchto Slovanov týka) na mysli práve túto oblasť.⁷¹

Zložitejšie je to už s dokazovaním existencie Slovanov v Panónii podľa nálezov materiálnej kultúry. Z ojedinelých a málopočetných hmotných svedectiev sa dajú len ťažko robiť závery o etnickej príslušnosti celých spoločenstiev.⁷² Kultúrna neuchopiteľnosť a politická nečinnosť panónskych Slovanov⁷³ mohla okrem iného súvisieť s ich „avarizáciou“ po príchode do Karpatskej kotliny.⁷⁴ Pri pátraní po pôvode pramenne jasne definovaných Slovanov, ktorí tvorili súčasť avarského vojska počas obliehania z roku 626, je potrebné upriamiť pozornosť skôr na okrajové oblasti východnej hraničnej zóny kaganátu.⁷⁵

Ešte problematickejšou sa javí účasť dolnodunajských Slovanov na výprave proti Konštantínopolu. Práve títo „vonkajší“ Slovania sa totiž zvyknú označovať za spojencov avarského kagana.

Hoci oblasť dnešnej Valašskej nížiny medzi Transylvánskymi Alpami a Dunajom patrila k záujmovým sféram Avarov, vzťah týchto Slovanov ku kaganátu, ale aj k Byzancii zostával v priebehu 6. storočia ambivalentný.⁷⁶ Avarom sa i napriek snahám pravdepodobne nepodarilo priviesť tamojších Slovanov k trvalejšej závislosti.⁷⁷ Ani nálezy materiálnej kultúry nepodporujú tézu o rozšírení avarskej nadvlády na podunajských Slovanov.⁷⁸ Nedochádzalo tu dokonca ani k ovplyvneniu materiálnej kultúry nomádskymi prvkami.⁷⁹

Kaganát túto oblasť považoval iba za sféru svojho vplyvu, prípadne za potenciálny zdroj

71 V tejto súvislosti porovnaj napr. LABUDA, G.: *Pierwsze państwo słowiańskie*. Państwo Samona, Poznań 1949, s. 178; AVENARIUS, A.: *Die Awaren in Europa*, Bratislava 1974, s. 103.

72 BÓNA, I.: *Ein Vierteljahrhundert Völkerwanderungszeitforschung in Ungarn*, Acta Archaeologica Scientiarum Hungaricae 23, 1971, s. 305.

73 POHL, W.: *Awaren*, s. 118.

74 FIEDLER, U.: *Die Slawen im Bulgarenreich und im Awarerkhaganat. Versuch eines Vergleichs*. In: *Ethnische und kulturelle Verhältnisse an der mittleren Donau vom 6. bis 11. Jahrhundert*. Symposium Nitra, ed. D. Biáleková, J. Zábojník. Bratislava 1996, s. 208.

75 Tamže, s. 209. K najnovšiemu prehľadu archeologicky doložených sídiel ranných Slovanov na území Rumunska pozri: STANCIU, I.: *Die frühen Slawen in der rumänischen archäologischen Forschung*. Kurze kritische Untersuchung. In: *Archeologia o początkach Słowian*, ed. P. Kaczanowski, M. Parczewski, Krakow 2005, s. 567-582. Z písomných prameňov je zrejmé, že Slovania sa od konca 6. storočia stali významnou súčasťou avarského vojska. Počas veľkej byzantskej ofenzívy do centra kaganátu na prelome 6./7. storočia sa armádam pod vedením generála Priska podarilo v niekoľkých bitkách poraziť hlavné sily Avarov. Tieto porážky znamenali ťažko nahraditeľnú stratu ich vojenského a etnického potenciálu. Pozri HAVLÍK, L.: *Slovanská „barbarská kráľovstvá“ 6. století na území Rumunska*. In: *Slovanský přehled*, 60, 1974, 3, s. 186.

76 K problematike vzťahu dolnodunajských Slovanov a Avarov pozri najmä: LABUDA, G.: *Pierwsze państwo*, s. 166-193; AVENARIUS, A.: *Awaren*, s. 85-116; tenže, *Avarské vpády a ochrana byzantských provincií na Balkáne v 7. storočí*. In: *Studia balcanica Bohemoslovaca*, ed. I. Dorovský, R. Pražák, Brno 1970, s. 68-74; HAVLÍK, L.: *Slovanská „barbarská kráľovstvá“*, s. 177-186; tenže, *Osídlení Balkánu Slovany a byzantská historiografie*. In: *Studia balcanica Bohemoslovaca*, ed. I. Dorovský, R. Pražák, Brno 1970, s. 48-56.

77 TYSZKIEWICZ, L. A.: *Problem zależności Słowian od Awarów w VI – VII wieku*, *Balcanica Posnaniensia*. Acta et studia, 4, 1989, s. 97.

78 K tomuto problému pozri najmä RUSU, M.: *Avars, Slavs, Romanic population in the 6th – 8th Centuries*. In: *Relations between the Autochthonous Population and the Migratory Peoples, Bucuresti 1975*, s. 125-153. Pozri tiež HORED, K.: *Das Awarenproblem in Rumänien*. In: *Studijné zvesti*, 16, 1968, s. 103-120; AVENARIUS, A.: *K problematike avarsko-slovanského vzťahu na dolnom Dunaji v 6.-7. stor.* In: *Slovanské štúdie*, 11, 1971, s. 226.

79 AVENARIUS, A.: *K problematike*, s. 232.

koristi.⁸⁰ Práve tieto faktory mohli spôsobiť prienik dolnodunajských Slovanov na byzantské územia a ich následné usadzovanie sa na Balkáne.⁸¹ Navyše, ak pramene 6. storočia hovoria o vojenskej „spolupráci“ Avarov a dolnodunajských Slovanov, išlo vždy o samostatné akcie Slovanov bez priamej vojenskej účasti Avarov, prípadne o akcie, keď sa Slovania sami obracajú na Avarov a kupujú si ich vojenskú podporu.⁸²

Tento viac-menej voľný vzťah sa mohol podľa niektorých zmeniť na počiatku 7. storočia, keď sa Avarom malo podariť uplatniť svoju hegemoniu aj v oblasti dolného Dunaja.⁸³ Aj z tohto dôvodu niektorí pripúšťajú účasť tamojších Slovanov pri obliehaní z roku 626, avšak, paradoxne, len v pozícii subjektov, nie spojencov.⁸⁴ Definitívne zničenie byzantského dolnodunajského systému obrany v prvých dvoch decéniách 7. storočia však ešte nemuselo znamenať automatickú inkorporáciu tamojších Slovanov do štruktúry avarského vojska.

Čo sa samotného obliehania z roku 626 týka, jestvujú prinajmenšom dve indície, ktoré poukazujú na rozdielny štatút Slovanov v rámci avarského vojska. Prvá z nich sa nachádza v Chronicon paschale, ktorá uvádza rozostavenie avarského vojska počas prvých dní obliehania. Zatiaľ čo kagan sa rozložil oproti centrálnej časti hradieb (Mesoteichion), k severnej a južnej časti dal rozostaviť Slovanov. Podľa kroniky sa na tretí deň od začiatku obliehania (31. júla) kagan pustil do boja v centrálnej časti hradieb s prvou líniou ľahkej pechoty (Slovanov) a potom s ťažkoodencami. Na základe tejto informácie niektorí autori odlišujú obe zmienené skupiny Slovanov podľa politického štatútu. Podľa nich slovanské oddiely rozmiestnené v severnej a južnej časti hradieb predstavovali spojenecké oddiely kagana, ktoré nezasiahli do tohto útoku. Naproti tomu prvá línia slovanských ľahkoodencov v centrálnom úseku hradieb je považovaná za priamu súčasť avarského vojska.⁸⁵

Interpretácia tejto ako aj zvyšných pasáží kroniky však takéto jednoznačné delenie nemožňuje. Podľa iného prameňa – homílie Theodora Synkella navyše útok z 31. júla prebiehal po celom úseku hradieb,⁸⁶ sotva teda možno súhlasiť s názorom, že Slovania pri severnom a južnom okraji hradieb sa tejto akcie nezúčastnili.⁸⁷

Druhá zo spomínaných indícií (rovnako uvedená v Chronicon paschale) sa vyskytuje pri opise zmareného generálneho útoku na mesto dňa 7. augusta. Po porážke flotily Slovanov v zálive Zlatého rohu dal kagan ich časť fyzicky zlikvidovať, zjavne pod vplyvom neúspechu celej akcie.⁸⁸ Iná časť Slovanov sa podľa kroniky „zdvihla a odišla“, zrejme otrasená brutálnym zákrokom kagana.⁸⁹

Odlišný spôsob jednanja kagana so Slovanmi je teda niektorými vysvetľovaný v zmysle ich rozdielneho politického štatútu: zatiaľ čo jedni (Slovania na monoxyloch) boli fyzicky trestaní za nevykonanie rozkazu, iní mali právo opustiť avarské vojsko bez strachu z trestu, resp.

80 V tejto súvislosti pozri AVENARIUS, A.: *Awaren*, s. 104-107.

81 WHITBY, M.: *Emperor Maurice*, s. 89 a s. 143-144.

82 THEOFYLAKTOS SIMOKATTES, *Historiae* 1.7.1; MSD, II, 2, 197.

83 WHITBY, M.: *Emperor Maurice*, s. 175, LABUDA, G.: *Pierwsze państwo*, s. 190.

84 BARIŠIĆ, F.: *Siege*, s. 394-395, Podobne aj WALDMÜLLER, L.: *Die ersten Begegnungen der Slaven mit dem Christentum und den christlichen Völkern vom VI. bis VIII. Jahrhundert*. Amsterdam 1976, s. 281. Aj G. Labuda (*Pierwsze państwo*, s. 190) usudzuje, že počiatkom 7. storočia sa Avarom podarilo zjednotiť všetky zadunajské sily proti Byzancii.

85 IVANOV, S. A.: Paschalnaja chronika. In: *Svod drevnejšich pismennyh izvestij o slavjanach II (VII – IX vv.)*, ed. S. A. Ivanov, G. G. Litavrin, V. K. Ronin, Moskva, 1995, s. 80; tiež CURTA, F.: *Making of the Slavs*, s. 109.

86 THEODOROS SYNKELLOS, *De obsidione Constantinopolis*, s. 305, 37-38.

87 Ako sa podľa nášho názoru nesprávne domnieva S. Ivanov (*Paschalnaja chronika*, s. 80).

88 Tamže, s. 724,15-18.

89 Chronicon paschale, s. 724,16-17.

prenasledovania.⁹⁰ Aj tu však kronika umožňuje čiastočne odlišný výklad. Odchod časti Slovanov (a možno aj iných oddielov) mohla spôsobiť celková neprehľadná situácia po zmarení generálneho útoku na mesto spojená s procesom dezintegrácie avarského vojska.⁹¹

Nazdáваме sa, že súčasné snahy o jasne uchopiteľnú diferenciáciu Slovanov v avarskom vojsku sú preexponované a skôr zodpovedajú súčasným predstavám než obdobiu byzantsko-avarských vzťahov. Rovnako tak aj delenie Slovanov na vonkajších a vnútorných bolo skôr situačným než jasne definovateľným modelom vzťahu.⁹² Tento situačný aspekt sa prejavil aj počas avarského ťaženia na Konštantínopol. Diferenciácia Slovanov na vonkajších a vnútorných (ak vôbec možno o takomto niečom hovoriť) skončila v momente ich zaradenia do štruktúry avarského vojska. Od tejto chvíle sa všetci Slovania museli podriaďiť rozkazom kagana, ktorý jediný niesol zodpovednosť za osud a výsledok obliehania. Na druhej strane efemérnosť tohto dočasného spojenia dokladá dezintegrácia avarského vojska po zmarenom generálnom útoku na mesto dňa 7. augusta.

II. 2. 2. ÚČASŤ SLOVANOV NA VOJENSKÝCH OPERÁCIÁCH POČAS OBLIEHANIA Z ROKU 626

Podľa súdobých prameňov sa v severnom a južnom sektore konštantínopolských hradieb nachádzali výlučne oddiely Slovanov. V najstrategickejšom mieste z pohľadu útočiacich – oblasti Mesoteichion, tvorili Slovania len prvú líniu útoku.⁹³ Niet pochýb o tom, že šlo o ľahkoodencov, ktorých kronika označuje termínom „nahí Slovania“. Táto informácia v zásade korešponduje so správami starších byzantských autorov (Prokopia a Maurikia), ktorí Slovanov zhodne opisujú ako peších ľahkoodencov vyzbrojených kopijami, mečmi a lukmi.⁹⁴

Aj v prípade útoku na byzantskú metropolu pozostávala slovanská výzbroj z ľahkých štítov, lukov a kopijí,⁹⁵ ako aj základného obliehacieho náčinia, teda rebríkov.⁹⁶ Cieľ tejto prvej línie spočíval v priblížení sa k hradbám a vo vyvíjaní čo najväčšieho tlaku na obrancov. K tomuto im zrejme pomáhali posuvné kryty (korytnačky), ktorých využitie pri obliehaní potvrdzujú všetky dôležité pramene. Útok „nahých“ Slovanov bol vzápätí vystriedaný útokom druhého sledu. O jeho zložení sa doposiaľ vedú diskusie. Dôvodom je správa kroniky, podľa ktorej kagan bojoval „*najprv s pešiakmi nahých Slovanov, v druhom rade s pešiakmi*

90 IVANOV, S.: Paschalnaja chronika, s. 82; CURTA, F.: Making of the Slavs, s. 109.

91 Už Maurikiov Strategikon hodnotí vnútornú labilitu avarského vojska zloženého z množstva rôznorodých častí ako jednu zo vojenských slabín Avarov. Pozri Mauricii Strategicon, XI.2,74-78.

92 POHL, W.: Awaren, s. 115.

93 Chronicon paschale, 719,11-12.

94 Prokopios: Bella, 7.14.25, ed. J. Haury – G. Wirth, Leipzig 1962 – 64; Mauricii Strategicon XI.4.44-50.

95 K základnej výzbroji Slovanov pozri najmä Prokopios: Bella (7.14.25) a Strategikon Maurikia (XI.2). Oba pramene však treba posudzovať z pohľadu doby a kategórie slovanských bojovníkov, ktoré opisujú. Prokopiova správa sa viaže na slovanskú pechotu pôsobiacu vo vojsku generála Belisaria v Itálii. Je teda možné, že historik výzbroj a taktiku týchto vojenských kontingentov automaticky preniesol na všetkých Slovanov. Pozri BENE-DICTY, R.: Prokopios' Berichte über die slavische Vorzeit, Jahrbuch der Österreichischen byzantinistischen Gessellschaft, 14, 1965, s. 73. Strategikon Maurikia svoje informácie o Slovanoch čerpá zasa predovšetkým zo správ byzantských veliteľov, ktorí sa zúčastnili na prelome 6. a 7. storočia bojov s naddunajskými Slovanmi. Sumárne k slovanskej výzbroji najmä NIEDERLE, L.: Rukověť slovanských starožitností II, Praha 1953, s. 394-428. Tento prehľad je však zameraný na väčšie časové obdobie a sprevádzaný pramennými príkladmi, ktoré sa prakticky nevzťahujú k rannému obdobiu etnogenézy Slovanov.

96 Použitie rebríkov sa spomína v MSD pri prvom veľkom útoku Slovanov na Solún v roku 586 (MSD, I, 13, 119), ako aj pri druhom veľkom avarsko-slovanskom útoku z roku 618 (MSD II, 2, 203).

v *pancieroch*.⁹⁷ Mnohí v tejto súvislosti stotožnili druhý sled takisto so Slovanmi,⁹⁸ čo však nie je také jednoznačné, akoby sa na prvý pohľad mohlo zdať. Ako totiž poukázali niektorí bádatelia, stotožnenie druhej línie avarského pešieho vojska so Slovanmi pochádza z nepresného latinského prekladu textu kroniky.⁹⁹ Originálny grécky text *Chronicon paschale* konkretizuje iba účastníkov prvého sledu, čo samozrejme vedie k dohadom o zložení nasledujúcej línie. Druhú líniu ťažkoodencov mohli tvoriť samotní Avari,¹⁰⁰ ale aj ďalšie pridružené etniká, predovšetkým Bulhari. Najpravdepodobnejšou sa javí prvá z možností, ktorá by zodpovedala taktike Avarov opisovanej v tzv. *Fredegarovej kronike*.¹⁰¹

Na rozdiel od útoku prvej línie Slovanov nemáme dostatočné správy o priebehu operácií a výzbroji Slovanov, ktorí útočili na krídlach avarského vojska v južnom a severnom sektore hradiab. Nie je však vylúčené, že ich časť patrila k jazdným oddielom¹⁰² a k posádkam obsluhujúcim početné obliehacie zariadenia.

II. 3. BULHARI

Bulharské oddiely tvorili tretiu významnú súčasť avarského vojska. Zo súdobých prameňov ich dvakrát uvádza očitý svedok útoku Georgios Pisides: v prvom prípade pri enumerácii etník, ktoré sa zúčastnili obliehania,¹⁰³ v druhom počas útoku slovanských monoxylv ako súčasť ich posádok pri generálnom útoku na mesto.¹⁰⁴

Pramenne je bulharský vplyv v kaganáte preukázateľne doložený až od 90. rokov 6. storočia.¹⁰⁵ Bulhari sa ako vojenská súčasť avarskej konfederácie po prvýkrát spomínajú až počas vojenského ťaženia byzantského veliteľa a brata cisára Maurikia Petra proti Slovanom na dolnom Dunaji.¹⁰⁶ Kedy a za akých okolností sa bulharské kontingenty stali súčasťou avarského vojska ostáva nevyriešeným problémom. Svoju úlohu tu zohráva predovšetkým flexibilita etnogenézy v nomádskom prostredí, v ktorej sú kvázi etnické pomenovania často iba púhymi súhrnnými označeniami, ktoré zastrešujú etnicky heterogénne skupiny. Toto konštatovanie mohlo platiť aj pre skupiny bojovníkov nesúcich označenie Bulhar. Rozšírenosť

97 *Chronicon paschale*, s. 719,12-14.

98 Prehľad staršieho bádania pozri BARIŠIČ, F.: *Uskršna chronika*. In: *Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije I*. Beograd, 1955, s. 147; taktiež POHL, W.: *Awaren*, s. 373-374, pozn. 20.

99 *Chronicon paschale*, s. 719: [Chaganus] plurimum militem statuit in ipsius urbis conspectu, in reliqua vero muri parte Sclavos, ac primam quidem eorum aciem pedestrem nudam, alteram pedestrem loricatam. Porovnaj v tejto súvislosti grécky originál s. 719, 11-14.

100 GRAFENAUER, B.: Nekaj vprašanj iz dobe naseljevanja južnih Slovanov. In: *Zgodovinski časopis*, 4, 1950, s. 110; KOLLAUTZ, A. – MIYAKAWA, H.: *Geschichte und Kultur eines Völkerwanderungszeitlichen Nomadenvolkes*. Die Jou-Jan der Mongolei und die Awaren in Mitteleuropa I. Die Geschichte, Klagenfurt 1970, s. 240; BARIŠIČ, F.: *Uskršna chronika*, s. 147.

101 FREDEGAR, *Chronicon*, 48, ed. A. Kusterling. *Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters*, Darmstadt 1982.

102 Jazdecké oddiely u Slovanov potvrdzujú staršie byzantské pramene. Prokopios (Bella, 5.27.1); JÁN Z EFEZU (*Historiae Ecclesiasticae VI.26*, ed. R. Payne-Smith, *The Third Part of the Ecclesiastical History of John of Ephesus*, Oxford 1860.) THEOFYLAKTOS SIMOKATTES, *Historiae*, VII 4,11.

103 GEORGIOS PISIDES, *Bellum avaricum*, ed. A. Pertusi, Giorgio di Pisidia. *Poemi. I. Panegirici epici*, *Studia patristica et Byzantina* 7, Ettal 1959, v. 409 – 410.

104 Tamže, v. 197 – 200.

105 V tejto súvislosti: BÓNA, I.: Das erste Auftreten der Bulgaren im Karpatenbecken. *Turkic-Bulgarian-Hungarian Relations (6th – 11th Centuries)*, *Studia Turco-Hungarica*, 5, 1981, s. 104 a ďalej; POHL, W.: *Awaren*, s. 228.

106 THEOFYLAKTOS SIMOKATTES, *Historiae*, VII, 4,1-7. Sumárne k týmto ťaženiam pozri: WHITBY, M.: *Emperor Maurice*, s. 161-165.

a tradícia, ktorá sa viazala s týmto pomenovaním, mohla pôsobiť inšpiratívne aj na iné nomádske zložky v kaganáte.¹⁰⁷

Význam Bulharov vzrastal najmä v záverečnom období avarsko-byzantskej konfrontácie. Je pravdepodobné, že bulharské oddiely sa spolu s Avarmi zúčastnili veľkej ofenzívy proti ríši, ktorá sa odohrala niekedy medzi rokmi 614 – 618. Jej súčasťou bolo aj tridsaťdňové obliehanie Solúna, ku ktorému došlo na podnet samostatne operujúcich Slovanov.¹⁰⁸ O niekoľko rokov neskôr sa Bulhari zúčastnili aj na obliehaní Konštantínopola. Ich účasť akiste nebola zanedbateľná, ako sa snažia poukázať niektorí súčasní bádatelia.¹⁰⁹ Okrem významnej úlohy pri obliehaniach Solúna a Konštantínopola sa Bulhari stali natoľko silným faktorom, že o niekoľko rokov neskôr pretendovali na vedúcu pozíciu v samotnom kaganáte.¹¹⁰ Medzi 9 000 Bulharmi, ktorí sa po neúspešnom pokuse o prevrat hodlali so svojimi ženami a deťmi uchýliť na Západ, sa zrejme nachádzalo mnoho z tých, ktorí sa spolu s Avarmi zúčastnili neúspešného ataku na byzantskú metropolu.

II. 4. GEPIDI

Prítomnosť Gepidov na obliehaní sa dlhodobo javí ako najproblematickejšia, a to najmä preto, že zmienka o ich účasti sa objavuje len v jedinom, navyše značne problematickom prameni z 9. storočia. Ide o Chronografiu Theofana Homologeta, ktorá obsahuje len krátku notíciu o spomínanom útoku, zato však podrobný výpočet etník, ktoré sa na ňom zúčastnili.¹¹¹ Je pritom možné, že pod pomenovaním Huni súdobého autora a zrejme očitého svedka obliehania Georgia Pisida sa skrývali práve Gepidi.¹¹²

Napriek absencii väčšieho počtu písomných správ, niet dôvodu pochybovať o účasti Gepidov na obliehaní. Theofanes, hoci písal s časovým odstupom, zrejme vychádzal zo starších predlôh.¹¹³ Navyše, kontinuita gepidského osídlenia v rámci avarského kaganátu je archeologicky i pramenne doložená po značnú časovú dobu aj po zániku niekdajšej Gepidie.¹¹⁴ Na druhej strane oddiely Gepidov akiste netvorili početnú zložku kaganovho vojska, v opačnom prípade by neunikli pozornosti súdobých autorov.

107 POHL, W.: *Awaren*, s. 227. Čo sa proveniencie týka, väčšina (najmä bulharských) historikov má pritom na mysli centrálnu oblasť kaganátu v Panónii (v tejto súvislosti porovnaj napr. ANGELOV, D.: *Die Entstehung des bulgarischen Volkes*. Berlin 1980, s. 51; BOŽILOV, I. a kol.: *Istorija na srednovekovna Balgaria* (VII – XIV. v) Sofia 1999, s. 69. Iní pripúšťajú, že zmienení Bulhari pochádzali skôr z oblasti dolného Dunaja. SYMONYI, D.: *Die Bulgaren des 5. Jahrhunderts im Karpatenbecken*. In: *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungariae* 10, 1959, s. 240. Politická spätosť bulharských oddielov s Avarmi by skôr nasvedčovala ich rozmiestneniu v rámci užšieho teritória Avarského kaganátu. Pozri HURBANIČ, M.: *Obliehanie Konštantínopola*, s. 71.

108 MSD II, 2, 198; osobitne je účasť Bulharov vyzdvihnutá počas obliehania mesta, tamže, II, 2, 202.

109 BÓNA, I.: *Das erste Auftreten der Bulgaren*, s. 105.

110 FREDEGAR, IV, 72.

111 Výnimku tvorí len kronika Georgia Kedrena z prelomu 11./12. storočia, ktorá však pre dané obdobie doslovne čerpá z jednej z nezachovaných verzií Theofanovej kroniky. GEORGIOS KEDRENOS, *Compendium historiae*, ed. I. Bekker, Georgius Cedrenus Ioannis Scylitzae ope, 2 vols., *Corpus scriptorum historiae Byzantinae*, Bonn 1838/1839, s. 727.13-14. Autor z výpočtu etník, ktoré sa zúčastnili spolu s Avarmi obliehania Kedrenos, vynechal Bulharov.

112 HURBANIČ, M.: *Obliehanie Konštantínopola*, s. 68-69.

113 Tamže, s. 78.

114 Sumárne k tomuto problému porovnaj BÓNA, I.: *Vierteljahrhundert*, s. 298-301; KISS, A.: *Germanen im awarenzeitlichen Karpatenbecken*. In: *Awarenforschungen*, I. Hrsg. F. Daim. Wien 1992, s. 41-50, kde sa nachádza aj prehľad staršieho bádania.

II. 5. POTENCIÁLNI SPOJENCI

II. 5. 1. PERŽANIA

Prítomnosť perzskej armády na ázijskej strane Bosporu zvyšovala psychologický dopad avarského útoku na obrancov byzantskej metropoly. Zároveň ich nútila nasadiť takmer všetky vojenské, ale aj civilné lode na hliadkovanie úžiny. Šahrvarazova armáda pozostávala zo skúsených perzských vojakov, ktorých počet zrejme nepresahoval 15 000.¹¹⁵ Peržania nemohli do obliehania zasiahnuť priamo pre absenciu loďstva. Šahrvarazove sily sa mohli pokúsiť využiť byzantské plavidlá, avšak tie boli pred ich príchodom zrejme odvlčené z ázijského brehu, alebo zničené priamo na mieste. Účasť Peržanov na obliehaní byzantskej metropoly teda závisela od iniciatívy a schopnosti kagana zabezpečiť prepravu cez Bospor. Jednania medzi oboma stranami mohli byť aj napriek neustálej kontrole úžiny byzantskými loďami intenzívnejšie, než prezrádzajú dostupné pramene. K spečateniu dohody medzi Avarmi a Peržanmi došlo až 2. augusta za prítomnosti užasnutých predstaviteľov mesta, ktorých si kagan dal zavolať, aby im výsledok jednaní slávnostne oznámil. Podľa *Chronicon paschale* sa Peržania zaviazali poskytnúť kaganovi 3 000 mužov, zatiaľ čo Georgios Pisides hovorí o jednom tisíci.¹¹⁶ Byzantské pramene hodnotia toto spojenectvo skôr z psychologického než čisto vojenského hľadiska.¹¹⁷ Napriek tomu sa zamýšľaná účasť Peržanov nedá redukovat iba na tento aspekt. I keď najväčšia sila tradičného protivníka Byzancie vždy spočívala v ťažkej jazde, jej rešpektovanou súčasťou bola aj obliehacia technika.¹¹⁸ Je možné, že kagan žiadal predovšetkým kádre znalé rozličných techník obliehania miest.¹¹⁹ Jeho snahy však vyšli nazmar kvôli byzantským hliadkujúcim lodiam, ktoré potopili veľkú časť slovanských monoxylov i s naloženými perzskými vojakmi.¹²⁰

III. POČETNOSŤ AVARSKÉHO VOJSKA

Takmer všetky súdobé i neskoršie byzantské pramene unisono zdôrazňujú etnickú heterogénnosť a značnú početnosť avarského vojska. Najtriezvejšie údaje uvádza *Chronicon paschale*, ktorá však hovorí len o avarskom predvoji o počte 30 000 mužov.¹²¹ Autor poémy *Bellum avaricum* a zrejme očitý svedok obliehania Georgios Pisides sa zmieňuje o „*ôsmych spolu-zhromaždených myriádach*“, čo zodpovedá číslu 80 000 mužov.¹²² V treťom zo súdobých prameňov – homílii pripisovanej Theodorovi Synkelovi sa uvádza, že na jedného obrancu mesta pripadalo „*sto a viac barbarov*“.¹²³

115 Pozri v tejto súvislosti: HOWARD-JOHNSTON, J.: Heraclius' Persian Campaigns and the Revival of the East Roman Empire, 622 – 630. In: *War in History* 6, 1999, 1, s. 1-44.

116 *Chronicon paschale*, s. 721,15; GEORGIOS PISIDES, *Bellum avaricum*, v. 342.

117 THEODOROS SYNKELLOS, *De obsidione Constantinopolis*, s. 307,4-11.

118 K vojenskej výzbroji perzských armád pozri: PIGULEVSKAJA, N. V.: *Vizantija i Iran na rubeže VI i VII vekov*, Moskva, Leningrad, 1946, s. 231-234; BIVAR, A.: *Cavalry Equipment*, s. 273 a ďalej; SCHIPMANN, K.: *Grundzüge der Geschichte des sasanidischen Reiches*, Darmstadt 1990, s. 106-109.

119 Aj Maurikiov *Strategikon* (XI.1,9-10) vyslovuje rešpekt nad znalosťami obliehania u Peržanov. O ich schopnostiach sa v skúmanom období mal možnosť presvedčiť aj očitý svedok dobytia Jeruzalema z roku 614 *Antiochos Strategos* (trans. F. Conybare, *English Historical Review*, 25, 1910).

120 THEODOROS SYNKELLOS, *De obsidione Constantinopolis*, s. 308,1-2.

121 *Chronicon paschale*, s. 717,5.

122 GEORGIOS PISIDES, *Bellum avaricum*, v. 219.

123 THEODOROS SYNKELLOS, *De obsidione Constantinopolis*, s. 305,22-23.

Čo sa teda skutočných počtov týka, sme odkázaní len na údaje z byzantskej strany. Tento fakt nesporne limituje naše poznanie z niekoľkých dôvodov. Najdôležitejším z nich je typický jav numerickej mystifikácie – teda zámerného zveličovania počtu vojakov na súperovej strane, zrejmy najmä zo Synkellovej homílie. Pri takýchto výpovediach treba brať do úvahy typológiu prameňa a jeho ideologický kontext. Ale aj pri značne triezvejších údajoch (Chronicon paschale) mohlo ísť nanajvýš o vojenský odhad, ak, pravda, byzantská strana nebola informovaná o počtoch prostredníctvom svojich špehov. Ale ani takýto údaj nemusel vždy zodpovedať skutočnosti. Strategikon Maurikia upozorňuje byzantských veliteľov na to, že Avarov „*sprevádza veľké množstvo koní, žrebčov a kobýl sčasti určené pre ich obživu, sčasti kvôli tomu, že predstierajú veľké množstvo*“¹²⁴. Autor Strategikonu výslovne konštatuje, že pri odhade počtu Skýtov (Avarov) sa byzantskí velitelia nemôžu spoliehať na údaje špehov, pretože mnohí nevedia presne určiť, či je nepriateľov 20, alebo 30 000 kvôli počtu ich koní.¹²⁵

Ani súdobá historiografia nie je v otázke celkového počtu avarského vojska jednotná. Podľa niektorých sú údaje uvedené v súdobých prameňoch prehnané.¹²⁶ Iní sa s nimi naopak snažia kriticky vyrovnáť: zo starších bádateľov V. Tevjašov odhaduje počet na 60 000,¹²⁷ zatiaľ čo A. Stratos až na 120 – 150 000. Podľa neho mal totiž Pisides pod svojím údajom (80 000) na mysli len vojsko bojujúce pred suchozemskými hradbami, nie však oddiely Slovanov v monoxloch v zálive Zlatého rohu.¹²⁸ Väčšina zainteresovaných historikov však viac-menej akceptuje údaj o 80 000 bojovníkoch.¹²⁹ Táto cifra je síce vzhľadom na údaje o počte armád vtedajšieho sveta závažná, nie však úplne vylúčená.¹³⁰

IV. OBLIEHACIA TECHNIKA

„Vtedy obyvatelia mesta uvideli nevidané množstvo barbarov úplne pokrytých železom a zo všetkých strán postavené katapulty dvíhajúce sa k nebesiam, ktoré presahovali výškou cimburie vnútornej hradby. Jedni pripravovali takzvané korytnačky z pletencov a koží, druhí u brán baranov z ohromných kmeňov a dobre otáčajúcich sa kolies, tretí ozrutné drevené veže presahujúce výškou mestské hradby, na vrchu ktorých boli ozbrojení silní junáci, štvrtí zatĺkali koly, piati prisúvali rebríky na kolesách, šiesti pripravovali zápalné prostriedky.“¹³¹

Tento podrobný výpočet obliehacej techniky Avarov a Slovanov a ďalších pridružených etník sa vzťahuje na veľké obliehanie Solúna, datovaného do roku 618. Veľká časť z tejto

124 *Mauricii Strategicon* XI.2, 32-33.

125 Tamže, IX.5,31-35.

126 TSANGADAS, B.: *Fortifications*, s. 85.

127 TEVJAŠOV, N.: *Osada Konstantinopolja*, s. 231.

128 STRATOS, A.: *Byzantium*, s. 184.

129 GRAFENAUER, B.: *Nekaj vprašanj*, s. 91; BARIŠIČ, F.: *Siège*, s. 391; POHL, W.: *Awaren*, s. 230; HOWARD-JOHNSTON, J.: *Siege*, s. 137; KAEGI, W.: *Heraclius – Emperor of Byzantium*, Cambridge 2003, s. 136.

130 Okolo 60 000 ťažkoozbrojených jazdcov spomína Menander Protektor v súvislosti s výpravou kagana Bajana proti dolnodunajským Slovanom datovanou rokom 587. Pozri MENANDER PROTEKTOR, *Ex. de leg. gent.* 30, ed. R. C. Blockley, *The History of Menander the Guardsman*, Liverpool 1985. Poľský archeológ W. Szymański odhaduje maximálnu mobilizáciu nomádskej jazdnej elity kaganátu na 50 000 mužov. Pozri: SZYMAŃSKI, W.-DĄBROWSKA, E.: *Awarzy*, s. 81. K otázke početnosti armád obdobia neskorkej antiky pozri McCOTTER, S.: *Strategy*, s. 42.

131 MSD, II, 2, 203.

techniky bola použitá aj o osem rokov neskôr pri obliehaní Konštantínopola. Súdobé prameňe v tejto súvislosti výslovne spomínajú korytnačky,¹³² katapulty¹³³ a obliehacie veže.¹³⁴

Počas útoku na Konštantínopol boli obliehacie zariadenia zhotovené na mieste z materiálu dovezeného na vozoch. Niektoré z komponentov boli pripravené vopred a následne naložené na vozy, iné zasa Avari získali zo zničených domov na predmestiach byzantskej metropoly.¹³⁵ Ako ťažné zvieratá do záprahov Avari použili byvolov a pravdepodobne aj dvojhrbú ťavu baktrijského typu, ktorých existencia je nepriamo doložená pri predchádzajúcom obliehaní Solúna.¹³⁶

IV. 1. KATAPULTY

Katapulty boli až do vynájdenia strelných zbraní jedným z najtradičnejších prostriedkov, ktoré slúžili k dobývaniu opevnených miest. Avari tieto bojové prostriedky využívali už pred rokom 626, avšak akým spôsobom získali poznatky o ich konštrukcii, nie je celkom objasnené.¹³⁷ Používanie a rozšírenosť katapultov v avarskom vojsku vzrastala od začiatku 7. storočia, kedy sa nomádske kontingenty v bojoch proti Byzancii začali čoraz viac zameriavať na dobre opevnené mestá a pevnosti vo vnútrozemí Balkánu. Na základe analýzy pramenného materiálu je zrejme, že Avari zhotovovali katapulty priamo na mieste z dostupných komponentov.

Určenie presnej typológie týchto zariadení nie je jednoduché. Čo sa terminológie týka, treba vychádzať najmä z údajov v Chronicon paschale, zostavovateľ ktorej mal pred sebou oficiálny záznam o obliehaní mesta.¹³⁸ Aj v homílii pripísanej Theodorovi Synkellovi sa napriek rétorickému obsahu vyskytujú niektoré technické termíny. Naproti tomu Georgios Pisides sa vo svojej poéme *Bellum avaricum* o takýchto zariadeniach nezmiňuje.

Chronicon paschale používa pre katapulty zriedkavý termín petraria.¹³⁹ Tomuto označeniu v byzantských prameňoch najbližšie stojí termín *petrobolos*, čo v doslovnom preklade znamená vrhač kameňov.¹⁴⁰ Okrem toho sa v kronike vyskytuje ešte jeden technický termín, ktorý sa mohol vzťahovať k avarskej artilérii. Išlo o termín manganikon, ktorý sa v byzantských prameňoch objavuje po prvýkrát práve počas obliehania Konštantínopola roku 626. Podľa niektorých toto slovo označovalo baranidlá, ktoré boli zavesené proti hradbám ale-

132 Pod termínom chelónai: Chronicon paschale, s. 719,14-15 a s. 725,3-5. GEORGIOS PISIDES: *Bellum avaricum*, v. 221-222. THEODOROS SYNKELLOS, *De obsidione Constantinopolis*, s. 305,29 a s. 312,32. Z neskorších prameňov pozri NIKEFOROS, *Breviarium* c. 13,15-17.

133 Pod termínom petraria: Chronicon paschale, s. 719,22. Katapulty sa zrejme ukrývajú aj pod termínom manganika, v tejto súvislosti pozri Chronicon paschale, s. 719,15-16; 719,18; 725,1.

134 Pod termínom pyrgokastelloi Chronicon paschale 720,2; 720,7; 725,3-4, THEODOROS SYNKELLOS (*De obsidione Constantinopolis*) hovorí o drevených vežiach (pyrgón xilinón), pozri s. 306,14 a s. 312,33). Georgios Pisides poeticky nazýva tieto zariadenia nepravými (falošnými) vežami, pozri: *Bellum avaricum*, v. 222.

135 THEODOROS SYNKELLOS, *De obsidione Constantinopolis*, s. 306,15-18, pozri tiež McCOTTER, S.: *Strategy*, s. 211.

136 KOLLAUTZ, A. – MIYAKAWA, H.: *Geschichte und Kultur II*, s. 24-25, pozn. 41.

137 K rôznym názorom na tento problém najnovšie: KARDARAS, G.: *The Episode of Bousas (586/7) and the Use of Siege Engines by the Avars*, *Byzantinoslavica*, 2005, s. 53-65; DENNIS, G. T.: *Byzantine Heavy Artillery: The Helepolis, Greek, Roman, and Byzantine Studies*, 39, 1998, s. 101-102.

138 SPECK, P.: *Zufälliges zum Bellum avaricum des Georgios Pisides (= Miscellanea Byzantina Monacensia XXIV)* Munich 1980, s. 62-64.

139 K ďalším použitiam tohto termínu v byzantských prameňoch pozri, DENNIS, G.: *Byzantine Heavy Artillery*, s. 102, pozn. 11.

140 NICOLLE, D.: *Medieval Siege Weapons (2) Byzantium, the Islamic World and India ad 476 – 1526*, Oxford 2003, s. 10.

bo bráne.¹⁴¹ Nazdávame sa, že zostavovateľ kroniky (resp. autor správy o obliehaní) mal pod týmto názvom na mysli skôr špecifický typ katapultov, čomu by nasvedčovalo používanie tohto termínu v neskorších byzantských a arabských prameňoch.¹⁴²

Druhý zo súdobých autorov Theodoros Synkellos zasa používa na označenie avarských zariadení artilérie termín *afetēria organa*, ktorý môže slúžiť na označenie katapultov, ale aj balíst.¹⁴³ Okrem toho sa v homílii vyskytuje aj termín *helepolis*, ktorý v antike označoval obliehacie veže, avšak v byzantskom období sa používal výhradne na pomenovanie katapultov, známych v Európe pod neskorším názvom *trebuchet*.¹⁴⁴ V skúmanom období sa používali dva základne typy tohto zariadenia: ťahový (trakčný) a ťažiskový (protiváhový), ktoré mali svoj pôvod v Číne. Najmohutnejšie typy ťahového *trebuchet*, ktoré obsluhovala 250-člená posádka, boli schopné vrhnúť kameň vážiaci 57 až 65 kg do vzdialenosti viac ako 75 metrov.¹⁴⁵ Protiváhové *trebuchety* pracujúce na princípe gravitácie predstavovali ešte výkonnejšie zariadenia, ktoré dokázali vrhnúť proti hradbe balvany vážiace 300 kg, podľa niektorých údajov dokonca až s hmotnosťou 900 a 1 200 kg.¹⁴⁶

Jednoduchšie (ťahové) *trebuchety* sa v Európe objavili niekedy na konci 6. storočia, pričom je príznačné, že práve v období avarsko-byzantskej konfrontácie. Ťahový *trebuchet* pozostával z trámu, ktorý sa krútil okolo osi rozdeľujúcej rameno na kratšie a dlhšie. Na konci dlhšieho ramena bola slučka pre vrhaný predmet, zatiaľ čo na opačnom okraji boli pripevnené laná, za ktoré ťahalo osadenstvo katapultu. Podrobný opis tohto typu nám zachoval solúnsky arcibiskup Ján pri opise avarsko-slovanského obliehania Solúna z roku 586:

„Tieto boli štvorhranné so širšími základňami, ktoré sa zužovali smerom nahor. Na vrchole sa nachádzali široké cylindre okuté po okrajoch železom, ku ktorým boli pripevnené kusy dreva podobné trámom veľkého domu. Tieto mali vzadu zavesené praky a spredu pevné povrazy, s pomocou ktorých, po ich natiahnutí nadol na povel, odrazu vyleteli praky nahor. Neprestajne posielali ohromné balvany, takže ani zem nemohla znášať ich údery, tým menej ľudské obydlie. A títo obložili štvorhranné katapulty doskami len z troch strán, aby tí, čo sa nachádzali vnútri neboli ranení strelami z hradieb. Avšak keď jeden z katapultov vzbĺkol od zápalnej strely spolu s doskami, ustúpili, odtiahnuc zariadenia. Na nasledujúci deň opätovne pristavili tie isté katapulty pokryté spolu s doskami, ako sme už hovorili, aj čerstvo zarezanými kožami. Po tom ako ich postavili bližšie k hradbe, vrhali hory a vrchy, strieľajúc do nás. Lebo kto by nazval nejakú inak tieto nevýslovne veľké balvany?“¹⁴⁷

Z uvedeného textu jasne vyplýva, že ide o prvý známy popis katapultu, známeho ako *trebuchet* v prameňoch európskej proveniencie. Zostavovateľom tejto časti MSD bol solúnsky metropolita Ján zo Solúna (605 – 630). Hodnovernosť jeho opisu katapultov zvykne byť niekedy spochybňovaná, a to v tom zmysle, že arcibiskup pri líčení útoku z roku 586 neopisoval vtedajšie zariadenia, ale tie, ktorých svedkom bol on sám počas avarsko-slovanských útokov v prvej polovici 7. storočia.¹⁴⁸ Ak by sme aj pripustili uvedené tvrdenie, nemení to nič

141 STRATOS, A.: *Byzantium*, s. 372-373.

142 McCOTTER, S.: *Byzantines, Avars and the Introduction of the Trebuchet*. www.deremilitari.org/resources/articles/Mccotter1.htm

143 E. A. SOPHOCLES: *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods*. Cambridge 1914, s. 285.

144 DENNIS, G.: *Byzantine Heavy Artillery*, s. 103 a ďalej.

145 CHEVEDDEN, P. E. The Invention of the Counterweight Trebuchet: A Study in cultural Diffusion, *Dumbar-ton Oaks Papers* 54, 2000, s. 73-74.

146 CHEVEDDEN, P. E.: *Trebuchet*, s. 76.

147 MSD, I, 14, 151.

148 WHITBY, M.: *Emperor Maurice*, s. 118; McCOTTER, S.: *Strategy*, s. 128.

na fakte, že trakčné trebuchety sa najneskôr od prvej polovice 7. storočia stali súčasťou avarskej obliehacej výzbroje, a že ich Avari použili aj počas obliehania Konštantínopola. Oproti iným zariadeniam artilérie sa trebuchety vyznačovali jednoduchším spôsobom konštrukcie a až šesťkrát vyššou rýchlosťou vrhnutých striel.¹⁴⁹ O ich účinkoch podáva výstižné autor MSD, ktorý sa zmieňuje o „*horách a vrchoch*“, vysielaných zo strany viac ako päťdesiatich takýchto zariadení proti východnej časti mesta.¹⁵⁰ Hoci tieto balvany dopadali zväčša mimo priestoru solúnskych hradieb, stačil aj jeden správne zamierený z nich na to, aby zničil „*zub cimburia hradby do základov*“.¹⁵¹ Aj počas druhého avarsko-slovanského útoku na Solún (618) sa spomínajú „*katapulty, dvíhajúce sa k nebesiam, ktoré presahovali výškou cimburie vnútornej hradby*“.¹⁵²

Účinky strelby z katapultov byzantskí autori opisujú aj v prípade obliehania Konštantínopola. Tu sa zdá, že Avari čiastočne zlepšili zameriavanie na potenciálne ciele. Chronicon paschale výslovne konštatuje, že kvôli veľkému počtu katapultov zoradených tesne vedľa seba museli obrancovia mesta v centrálnej časti umiestniť značné množstvo artilérie. Podobne ako pri iných obliehaniach, boli tieto stroje pokryté surovými, čerstvo zarezanými kožami.¹⁵³

Okrem trebuchetov Avari pravdepodobne disponovali aj inými typmi artilérie. Tomu by nasvedčovalo pojmové rozlišovanie takýchto zariadení zo strany byzantských autorov i niektoré ďalšie indicie.¹⁵⁴ Homília Theodora Synkella naznačuje, že strelba z artilérie bola synchronizovaná.¹⁵⁵

IV. 2. KORYTNAČKY

Mobilné prístrešky, zvané v byzantských prameňoch ako korytnačky (*chelōnai*), tvorili oddávna súčasť obliehacej techniky. Na základe autentického materiálu sa dá usudzovať, že tvorili štandardnú výbavu aj v avarskom vojsku. Pod termínom korytnačka majú starší autori ako Flavius Vegetius na mysli ochranné kryty zhotovené z dosiek a trámov, ktoré boli pokryté surovými kožami.¹⁵⁶ Tieto zariadenia v sebe ukrývali trám slúžiaci buď na rozbižanie hradieb (*baran*), alebo na vytrhávanie kusov muriva z hradby (*kosák*). Práve podľa vyčnievajúceho trámu, s ktorým útočníci pohybovali dopredu a dozadu dostalo zariadenie podľa Vegetia svoj názov.¹⁵⁷

Okrem toho Vegetius rozoznáva aj ochranné prístrešky (*vinae, causiae*), zhotovené z ľahších trámov a prúteného pletiva a surových koží. Tieto kryty slúžili na bezpečné priblíženie útočníkov k hradbám, ktorí sa pomocou rôznych typov nástrojov pokúšali podkopať, alebo

149 McCOTTER, S.: *Strategy*, s. 129. Počas útoku na Konštantínopol stačili kaganovi na ich zhotovenie tri dni. Už 31. júla, teda na tretí deň obliehania, boli niektoré z katapultov uvedené do činnosti (ak sa, pravda, termín *manganikon* vzťahuje na katapulty), podstatná časť potom v ranných hodinách nasledujúceho dňa. Pozri Chronicon paschale, s. 719,18-22; THEODOROS SYNKELLOS, *De obsidione Constantinopolis*, s. 306,13-18.

150 MSD, I, 14, 154.

151 Tamže.

152 Tamže, II, 2, 203.

153 Chronicon paschale, s. 719,22.

154 S. McCOTTER, (*Strategy*, s. 213) u Avarov nevyklučuje použitie zariadení známych ako balisty.

155 THEODOROS SYNKELLOS, *De obsidione Constantinopolis*, s. 311,5; v tejto súvislosti pozri tiež MSD I, 14, 151.

156 Štandardný opis takýchto zariadení približuje Vegetius IV.14-15.

157 VEGETIUS, IV.14.

inak narušiť základy muriva hradby, prípadne pod ich ochranou zaháňať strelbou obrancov z cimburia. Podľa Vegetia sa tieto ochranné prístrešky zvykli spájať do jedného radu a následne prisúvať k okrajom hradby.¹⁵⁸

Podobné zariadenia – pod názvom spaliōn popisuje v prvej polovici 6. storočia byzantský historik Agathias. Podľa neho šlo o konštrukcie so strechou, ktoré boli spletené z prútov a zvrchu prikryté kožami. Tieto kryty slúžili na bezpečné priblíženie sa k hradbám a následné podkopávanie a narúšanie ich základov mužmi, ktorí sa v nich ukrývali.¹⁵⁹

Podobný popis (pod rovnakým termínom) sa nachádza aj v lexikone Suda, ktorý odkazuje na dnes už len vo fragmentoch zachované dielo byzantského historika 6. storočia Menandra Protektora. Aj tu sa tieto konštrukcie popisujú ako prístrešky zhotovené z volských koží natiahnutých na trámy do výšky dospelého muža.¹⁶⁰

Mobilné kryty popisované Agathiom a Menandrom do veľkej miery pripomínajú korytnačky používané Avarmi a Slovanmi počas obliehaní Solúna v 6. a 7. storočí. Autor MSD v tejto súvislosti hovorí o „*pletených konštrukciách*“ pokrytých kožami čerstvo zarezaných býkov a tiav.¹⁶¹ Počas útoku na Solún z roku 618 obrancovia mesta nadvihovali korytnačky pomocou pálok majúcich ostrie v tvare radlice, čo svedčí v prospech tézy o ľahkých prútených typoch takýchto prostriedkov.¹⁶² Korytnačky „*z prútia a koží*“ sa spomínajú aj pri druhom veľkom obliehaní Solúna Avarmi a Slovanmi roku 618.¹⁶³

Nepochybne takéto typy korytnačiek boli použité aj počas obliehania Konštantínopola. Ich celkový počet nie je známy, a nevieme nič ani o tom, koľko mužov sa mohlo ukrývať v útrobach každej z nich.¹⁶⁴ Takisto nie je známe ich prípadné využitie v boji: útočníci sa pod ich ochranou snažili buď strelbou zahnať obrancov z hradieb, alebo sa pokúsili narušiť základy muriva. Takúto funkciu možno registrovať v prípade prvého avarsko-slovanského obliehania Solúna z roku 586, kedy sa Slovania pod ich ochranou pokúsili pomocou sochorov a toporov rozrušiť základy vonkajšej hradby mesta.¹⁶⁵ Počas obliehania z roku 626 však mohli byť korytnačky použité aj na zasypávanie priekopy pred hradbami v strednom úseku hradieb, čo by následne umožnilo prisunutie dvanástich obliehacích veží, ktoré sa Avarom podarilo postaviť v počiatočnej fáze obliehania.¹⁶⁶

IV.3. OBLIEHACIE VEŽE

K najobávanejším prostriedkom dobývania miest oddávna patrili drevené obliehacie veže.¹⁶⁷ Klasický grécky termín *helepolis* označoval zariadenia slúžiace priamo k útoku na hradby buď prostredníctvom barana, alebo padacích mostíkov.¹⁶⁸ Obliehacie veže obdobia byzantsko-avarskej konfrontácie rozhodne nedosahovali veľkolepé rozmery takýchto zaria-

158 K vyobrazeniam rôznych typov „korytnačiek“ pozri Nicolle, D.: *Medieval Siege Weapons*, sekcia D, popis s. 39–40.

159 AGATHIAS III.5.9-11, ed. R. Keydell, *Agathiae Myrinaei Historiarum libri quinque*, Berolini 1967.

160 Suda, S901, ed. A. Adler: *Sudae lexicon*. Stuttgart 1928 – 1938.

161 MSD I, 14, 139, 147.

162 Tamže, II, 2, 211.

163 Tamže, II, 2, 203.

164 McCOTTER, S.: *Strategy*, s. 107, k tomuto typu tenže s. 106–107.

165 MSD, I, 14, 147.

166 Byzantský strategikon z 10. storočia takýto typ korytnačiek označuje ako chelōnē chōstris Pozri: ANONYMUS BYZANTINUS, *Parangelmata poliorcetica* I.2; tiež komentár na strane 159.

167 Pozri VEGETIUS, IV.17.

168 McCOTTER, S.: *Strategy*, s. 112.

dení z čias helenizmu. Čo sa ich použitia týka, po prvýkrát sú doložené počas prvého avarsko-slovanského obliehania Solúna v roku 586, a neskôr aj v ďalších pokusoch o jeho dobytie v prvej polovici 7. storočia.¹⁶⁹ Z prameňov (MSD) vyplýva, že veže boli prisúvané čo najbližšie k hradbám. Útočníci, ktorí boli rozmiestnení na vežiach, mali za cieľ zabiť, alebo aspoň zahnať svojou paľbou obrancov z cimburia. Následne nato mali za úlohu obsadiť nechránené pozície protivníka. Počas avarsko-slovanského útoku na Solún z roku 618 sa Avari pokúsili jednu vežu prisunúť k hradbe, avšak počas jej posúvania vznikla konštrukčná chyba na zariadení, ktorá mala za následok smrť vojakov umiestnených v jej vnútri.¹⁷⁰

Počas obliehania Konštantínopola Avari vystavali dvanásť veľkých obliehacích veží, ktoré boli vyhotovené na piaty deň od ich príchodu (2. augusta). *Chronicon paschale* pre ne používa kompozitum pyrgokastelloi zložené z gréckeho termínu *pyrgos* a latinského slova *castellum*. V ostatných dvoch primárnych prameňoch (*Theodoros Synkellos*, *Georgios Pisides*) sa vyskytujú štandardné všeobecné označenia – drevené, resp. falošné veže.¹⁷¹

Avarský kagan nechal veže rozmiestniť v strednom úseku hradieb v priestore medzi bránami Polyandrión a sv. Romana. Podľa *Chronicon paschale* ich výška dosahovala takmer úroveň cimburia vonkajšej hradby.¹⁷² Na základe indícií v prameňoch sa Avari pokúsili prisunúť veže do čo najväčšej blízkosti vonkajšej hradby. Avšak obrancovia mesta za asistencie námorných posádok, ktoré sa k nim pripojili, držali nepriateľov v dostatočnej vzdialenosti.¹⁷³ K úspechu konštantínopolskej obrany prispel aj nápad jedného z námorníkov, ktorý sa za pomoci dômyselnej konštrukcie na spôsob žeriava pokúsil niektoré z veží zapáliť. I napriek pochvale, ktorú dostal námorník od hlavného veliteľa mesta patrikia Bona, nie je na základe prameňa zrejmé, či sa mu zamýšľaný zámer podarilo realizovať. Neskoršie prameňe (*Breviarium patriarchu Nikefora*) uvádzajú zničenie obliehacích zariadení nepriateľa po ich priblížení sa k hradbám prostredníctvom Božieho zásahu.¹⁷⁴ Nikeforov záznam o obliehaní však sotva môže byť pripočítaný k autentickým prameňom a spôsobom podania, skôr odráža transformáciu celej udalosti do podoby legendy.¹⁷⁵ Obliehacie veže Avari používali aj v ďalšom priebehu obliehania. Theodoros Synkellos uvádza, že počas generálneho útoku na mesto 6. – 7. augusta boli veže umiestnené oproti baštám konštantínopolských hradieb.¹⁷⁶ Podľa očitých svedectiev kagan pristúpil k ich rozobratiu spolu s inými zariadeniami až po skončení obliehania.¹⁷⁷

V. SLOVANSKÉ MONOXYLY

Okrem pozemného útoku na hradby sa Avari pokúsili zaútočiť na mesto aj od zálivu Zlatého rohu. Prostriedkom sa mali stať jednoduché člny, zhotovované z jedného kmeňa stro-

169 MSD, I, 14, 139.

170 Tamže, II, 2, 211.

171 Pozri poznámku 134.

172 *Chronicon paschale* s. 720,1-3.

173 Tamže, 719,19-21.

174 NIKEFOROS, *Breviarium*, c. 13,17-19.

175 Pozri komentár Nikeforovej správy u P. SPECKA (Das geteilte Dossier. Beobachtungen zu den Nachrichten über die Regierung des Kaisers Herakleios und die seiner Sohne bei Theophanes und Nikephoros, Poikila Byzantina 9, Berlin 1988, s. 298–317).

176 THEODOROS SYNKELLOS, *De obsidione Constantinopolis*, s. 308,5-6.

177 *Chronicon paschale*, s. 725,3; THEODOROS SYNKELLOS, *De obsidione Constantinopolis*, s. 312,30-34.

mu, zvané monoxyly.¹⁷⁸ V súdobých byzantských prameňoch k obliehaniu z roku 626 sa tieto člny objavujú pod rôznymi označeniami. Z primárnych prameňov je termín monoxylon použitý v *Chronicon paschale* a u Theodora Synkella. Tretí zo zdrojov Georgios Pisides tieto plavidlá označuje ako člny, resp. vydlabané člny (*skafé*,¹⁷⁹ *glypta skafé*,¹⁸⁰ *eskyfómēna skafé*¹⁸¹). Z neskorších zdrojov používa termín monoxylon patriarcha Nikeforos,¹⁸² zatiaľ čo u Theofana Homologeta nachádzame opätovne termín skafé glypta.¹⁸³

O spôsobe dopravy týchto člnov k byzantskej metropole sa zmiňuje iba Theofanes. Podľa neho Avari mali tieto člny priniesť do zálivu Zlatý roh od Dunaja.¹⁸⁴ Niektorí bádatelia v tejto súvislosti uvažujú nad morskou trasou,¹⁸⁵ čo však z viacerých dôvodov nepovažujeme za pravdepodobné.¹⁸⁶ Slovánske ľahké člny boli prinesené ku Konštantínopolu suchozemskou cestou spolu s iným trénom a dreveným materiálom,¹⁸⁷ ak, pravda, neboli vyhotovené priamo na mieste.¹⁸⁸

V *Chronicon paschale* sa tieto plavidlá prvýkrát spomínajú pri operáciách z 2. augusta, avšak ako kronika uvádza, k prvým pokusom o ich spustenie do vôd zálivu Zlatého rohu došlo už po dvoch dňoch obliehania mesta.¹⁸⁹ V homílii pripísanej Theodorovi Synkellovi sa vo všeobecnej rovine uvádza, že na začiatku obliehania kagan nechal popri prihotovených obliehacích strojoch zhromaždiť aj „drevá,“ teda monoxyly, ktoré následne hodlal použiť na prepravu perzských vojsk cez Bospor.¹⁹⁰ Georgios Pisides sa zmiňuje o slovanských člnoch až v čase ich morského stretu s byzantskou flotilou.¹⁹¹

Z neskorších prameňov patriarcha Nikeforos takisto spomína slovanské člny až počas zmienenej námornej bitky, pričom uvádza, že monoxyly sa do blízkosti mesta *vypravili* od rieky Barbys, ktorá ústi do zálivu Zlatého rohu.¹⁹² V homílii pripísanej patriarchovi Germanovi je zasa uvedené, že člny Slovanov boli *spustené* do zálivu Zlatého Rohu.¹⁹³

178 Už dávnejšie bolo poukázané na to, že slovo monoxylon predstavuje zovšeobecňujúci grécky termín zastrešujúci v sebe niekoľko typov takýchto plavidiel. K problému interpretácie tohto termínu v byzantských textoch vid' ORAČEV A.: Morskoto bojno majstrovstvo na slavjani i prabalgari (kraja na VI – načaloto na IX vek), *Palearbulgarica* 6, 1982, 2, s. 101-109; STRÄSSLE, P. M. „To monoxylon“ in Konstanin VII. Porphyrogenetos' Werk „De administrando Imperio“, *Etudes balkaniques* 26, 1990, 2, s. 93-106; HAVLÍKOVÁ, L.: Slavic Ships in 5th – 12 th Centuries Byzantine Historiography, *Byzantinoslavica*, 51, 1990, s. 89-104.

Osobitne k obliehaniu z roku 626 – HOŠEK, R.: Slawische Schiffe bei Konstantinopolis i. J. 626. In: *Les études balkaniques tchécoslovaques V. Prague 1974*, s. 97 – 106. Jeho úvahy sú postavené predovšetkým na analýze Pisidovej *Bellum avaricum*. K spôsobu zhotovovania monoxylov pozri NOVOTNÝ, B.: Nejstarší plavidla na českých vodách. In: *Národopisný věstník československý*, 32, 1951, 1 – 2, s. 253-292.

179 GEORGIOS PISIDES, *Bellum avaricum*, v. 455.

180 Tamže, v. 447, 462.

181 Tamže, v. 411.

182 NIKEFOROS, *Breviarium*, 13,30-33.

183 THEOFANES CONFESSOR, *Chronografia*, s. 316,19.

184 Tamže, s. 316,19-20.

185 Zo starších pozri STANOJEVIĆ, S.: Vizantija, s. 211; GRAFENAUER, B.: *Nekaj vprašanj*, s. 77-79; VERNADSKY, G.: *Ancient Russia*, New Haven 1952, s. 198. Z novších autorov je táto hypotéza akceptovaná WALDMÜLLEROM (*Begegnungen*, s. 268) a J. FINEOM (*The Early Medieval Balkans: A Critical Survey from the Sixth to the Late Twelfth Century*. Ann Arbor 1983, s. 43).

186 Pozri: HURBANIČ, M.: *Obliehanie Konštantínopolu*, s. 72-73.

187 Podobne už BARIŠIĆ, F.: *Siege*, s. 383.

188 V tejto súvislosti napr. SPECK, P.: *Das geteilte Dossier*, s. 132; HOŠEK, R.: *Slawische Schiffe*, s. 101.

189 *Chronicon paschale*, s. 720.15-19.

190 Tamže, s. 720.15-19; pozri tiež HURBANIČ, M.: *Obliehanie Konštantínopolu*, s. 73.

191 GEORGIOS PISIDES, *Bellum avaricum*, v. 409ff.

192 NIKEPHOROS, *Breviarium*, c. 13,30-32.

193 (Pseudo) GERMANOS, 16, ed. V. Grumel, *Homélie de Saint Germain sur la délivrance de Constantinople*, Re-

V historiografii bolo už dávnejšie poukázané na to, že slovo *monoxylon* predstavuje zovšeobecňujúci termín, pod ktorým sa môžu ukrývať rôzne typy plavidiel.¹⁹⁴ Na základe nedostatočného opisu je mnohokrát problematické jednoznačne určiť, o akom type monoxylov uvedený prameň pojednáva. Počas avarsko-slovanských útokov na Byzanciu v prvej polovici 7. storočia sa spomínajú prinajmenšom dva typy takýchto plavidiel. V MSD sa popri jednoduchých verziách monoxylov vydlabaných alebo vypálených z jedného kmeňa stromu objavujú zmienky aj o zdokonalenejších verziách. Počas slovanského útoku na Solún (ok. 615/616) Slovania používali monoxyly pokryté zvrchu doskami a kožami proti zápalným strelám vrhaným z morských hradieb.¹⁹⁵

Pri obliehaní Konštantínopola roku 626 avarské vojsko využívalo monoxyly pri operáciách v zálive Zlatého rohu. Tu nesporne išlo o jednoduché typy takýchto plavidiel, nakoľko Chronicon paschale uvádza, že ťažšie byzantské transportné lode nemohli zabrániť spusteniu monoxylov do plytkejších vôd zálivu pri moste sv. Kalinikia.¹⁹⁶ Na druhej strane, pri pokuse kagana prepraviť perzské oddiely z ázijského brehu Bospora, Slovania podľa niektorých odborníkov využívali čiastočne upravené monoxyly určené na plavbu na mori.¹⁹⁷

Slovanské monoxyly mali zohrať jednu z rozhodujúcich úloh pri generálnom útoku na mesto z dňa 7. augusta. Podľa opisov prameňov sa zdá, že Slovania sa do ústia Zlatého rohu prepravovali na monoxyloch, ktoré boli k sebe navzájom pripevnené.¹⁹⁸ Tomu by nasvedčovala zmienka Georgia Pisidu o slovanských lodiach pripomínajúcich rybársku sieť.¹⁹⁹ Nejednoznačná Pisidova výpoveď pripúšťa dve možné interpretácie: Slovania mohli byť zviazať niekoľko monoxylov dokopy a vytvoriť niečo na spôsob katamaranov, resp. plťí, alebo boli monoxyly spojené navzájom do šírky, vyplňujúc tak celé priestranstvo Zlatého rohu.²⁰⁰ Tejto druhej možnosti by nasvedčovala zmienka v homílii Theodora Synkella, v ktorej sa obrazne hovorí o tom, že kaganovi sa za pomoci monoxylov podarilo obrátiť morský záliv na súš.²⁰¹ Takzvané „zviazané plavidlá“ u Slovanov sa vyskytovali aj pri ich neskorších útokoch na Solún v druhej polovici 7. storočia.²⁰²

vue des études byzantines, s. 195. V tejto súvislosti porovnaj SPECK, P.: Klassizismus im achten Jahrhundert? Die Homelie (sic) des Patriarchen Germanos über die Rettung Konstantinopels. Revue des Études Byzantines, 44, 1986, s. 209.

194 Veľkosť zachovaných vydlabaných člnov známych z Európy, ale aj iných častí sveta sa pohybuje medzi 2 až 10 metrami. Podrobnosti pozri: NOVOTNÝ, B.: Nejstarší plavidla, s. 282-283.

195 V tejto súvislosti pozri HAVLÍKOVÁ, L.: Slavic Ships, s. 103. Niektorí v tejto súvislosti uvažujú, že tieto člny boli vybavené aj prídavným sťažňom a plachtou. STRÄSSLE, P.: „To monoxylon“, s. 96; A. ORAČEV (Morskoto bojno majstrovstvo, s. 108) dokonca hovorí o skutočných plachtenciach s jedným sťažňom a plachtami určenými na otvorené more.

196 Chronicon paschale, 720.15-19.

197 Pozri v tejto súvislosti HAVLÍKOVÁ, L.: *Slavic Ships*, s. 103.

198 K možným spôsobom upevnenia člnov pozri NOVOTNÝ, B.: Nejstarší plavidla, s. 263-269; tiež HRUBÝ, V.: Staroslovanské čluny na našom území. In: *Z dávnych veků I*, 1947 – 48, s. 119-36.

199 GEORGIOS PISIDES, *Bellum avaricum*, v. 444.

200 Pozri v tejto súvislosti interpretáciu Pisidovho termínu u R. Hoška (Slawische Schiffe, s. 103). Porovnaj tiež MSD, I, 14, 145. Počas prvého avarsko-slovanského útoku na Solún roku 586 zaútočili Slovania na mestský prístav navzájom spojenými loďami. Autor MSD charakterizuje túto konštrukciu doslovne ako „širokú drevenú zem“.

201 THEODOROS SYNKELLOS, *De obsidione Constantinopolis*, s. 308,8-9.

202 MSD II, 4, 242.

VI. ZÁVERY

Primárne pramene k obliehaniu Konštantínopola umožňujú do veľkej miery rekonštruovať zloženie avarskeho vojska, jeho bojovú výzbroj a čiastočne aj početnosť, taktiku a spôsob boja. S istou dávkou opatrnosti ponúkajú doplnenia aj neskoršie pramene k obliehaniu; početné analógie zasa byzantský pramenný materiál zo 6. – 7. storočia. Všetky byzantské pramene k obliehaniu z roku 626 predstavujú útok ako komplexnú a dobre strategicky premyslenú akciu, ktorej zlyhanie spôsobilo viacero faktorov. Medzi nimi je potrebné vyzdvihnúť na tú dobu vskutku ojedinelý fortifikačný systém Konštantínopola a prepracovaný systém jeho obrany. Práve týmto dvom vojenským aspektom obliehania sa mienime venovať v pripravovanej druhej časti tejto štúdie.

M. HURBANIČ: DIE AWARISCHE ARMEE WÄHREND BELAGERUNG VON KONSTANTINOPEL. MILITÄRGESCHICHTE

Der awarische Angriff auf Konstantinopel, der in der Zeit von 29. Juli bis 7. August 626 verlief, war eine komplexe und gut vorbereitete Militäraktion des Kaganats. Indirekte Indizien legen nahe, dass der Zug irgendwann in den Frühlingsmonaten des Jahres 626 anging und dass die Awaren sich zur byzantinischen Metropole über den Weg verlagerten, der den Unterlauf der Donau kreuzte. Von da gingen sie in die südöstliche Richtung bis zum Adrianopel weiter. Aus seiner Gegend versetzten sie sich folglich zum Konstantinopel. Die awarische Armee war innerlich segmentiert, ethnisch und sozial heterogen: ausser Awaren nahmen an dem Angriff Slawen, Bulgaren und Gepiden teil. Den grössten Teil (auch wenn die Quellen es nicht ausdrücklich konstatieren) bildeten die Slawen. Ein Teil von denen nahm an dem Hauptangriff der Armee von Kagan in dem zentralen Teil der theodesianischen Festlandwällen teil. In dem südlichen und nördlichen Teil geben die Quellen nur Slawen an, die noch dazu sowohl auch in der konstantinoplischen Bucht des Goldenen Hornes operierten. Was die Provenienz der slawischen Truppen betrifft, den Angriff nahmen wahrscheinlich Slawen aus den Grenzgebieten des Kaganats teil. Die direkte Teilnahme der selbstständig operierenden Slawen aus dem Gebiet des Unterlaufes von Donau scheint weniger wahrscheinlich zu sein. Die Zähligkeit Kagans Armee konnte bei der Konzentration aller zugängigen Quellen eine Maximalstärke von 60 bis 80 Tausend Männer erreichen. Was die Ausrüstung betrifft, die awarische Armee war gut vorbereitet. Zu ihrem Bestandteil gehörte eine vielfältige Belagerungstechnik: mobile Schutzdächer (Schildkröten), Katapulte und Belagerungstürme. Ein wichtiger Bestandteil der awarischen Taktik war die Kombination des Erd- und Seekampfes, die (wie die späteren Belagerungen bewiesen) eine unvermeidbare Grundlage der Stadteroberung war. Der entgültige Misserfolg der ganzen Aktion hing von vielen Faktoren ab, aus denen vor allem ein für die Zeit gut durchgearbeitetes Defensivsystem der byzantinischen Metropole Aufmerksamkeit verdient.